หลักเกณฑ์และวิธีการ ประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ที่เกิดจากนโยบายสาธารณะ

ฉบับที่ ๓

พ.ศ. ๒๕๕๙

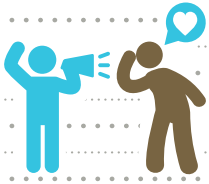

หลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ที่เกิดจากนโยบายสาธารณะ

ฉบับที่ ๒

พ.ศ. ๒๕๕๙

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

สารบัญ

เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ
ที่เกิดจากนโยบายสาธารณะ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๕๙ ..... ๘

หมวด ๑ ความหมายและหลักการ ๑๒

หมวด ๒ ระดับประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ
ในกระบวนการนโยบายสาธารณะ ๑๘

หมวด ๓ หลักเกณฑ์การประยุกต์ใช้
การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ๒๒

ส่วนที่ ๑ ทำเชิงรุก (Proactive HIA) ๒๓
ส่วนที่ ๒ ทำเมื่อมีการดำเนินงานไปแล้ว (Ongoing HIA) ๒๖
ส่วนที่ ๓ ทำเมื่อมีข้อร้องเรียนแล้ว
(Conflict and Complaint Resolution) ๒๙
ส่วนที่ ๔ ทำเพื่อความยั่งยืน (Sustainable HIA) ๓๔

หมวด ๔ กระบวนการและขั้นตอนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ.....๓๗

ส่วนที่ ๑ การกลั่นกรองนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมโดยสาธารณะ (Public Screening).....๓๘

ส่วนที่ ๒ การกำหนดขอบเขตการศึกษาและแนวทางการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยสาธารณะ (Public Scoping).....๔๑

ส่วนที่ ๓ การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ (Assesing).....๔๔

ส่วนที่ ๔ การทบทวนร่างรายงานการศึกษาและวิเคราะห์ผลกระทบด้านสุขภาพโดยสาธารณะ (Public review).....๔๖

ส่วนที่ ๕ การผลักดันเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจ (Influencing).....๔๘

ส่วนที่ ๖ การติดตามและประเมินผลโดยสาธารณะ (Public Monitoring and Evaluation).....๕๐

หมวด ๕ กรอบการวิเคราะห์ในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ..... ๕๓

ส่วนที่ ๑ องค์ประกอบสำคัญในการวิเคราะห์ผลกระทบด้านสุขภาพ..... ๕๔

ส่วนที่ ๒ เครื่องมือและข้อมูลที่ใช้ในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ..... ๖๐

ส่วนที่ ๓ กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบ..... ๖๒

ส่วนที่ ๔ กระบวนการและเปลี่ยนข้อมูล และองค์ความรู้ในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพเพื่อสร้างการยอมรับร่วมกันในสังคม..... ๖๔

หมวด ๖ การติดตามและประเมินผลในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ..... ๖๘

หมวด ๗ กระบวนการสนับสนุนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ..... ๘๑

หมวด ๘ บทบาทของกลไกที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ภายใต้พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ ..... ๘๖

ภาคผนวก ๑ ท้ายประกาศคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ เรื่องหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่เกิดจากนโยบายสาธารณะ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๕๙ ..... ๘๙

ประเด็นสำคัญในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ๙๐

ความเป็นมา ๙๒

ประกาศคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ
เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่เกิดจากนโยบายสาธารณะ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๕๙

ตามมาตรา ๒๕ (๕) แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ บัญญัติให้คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการติดตามและประเมินผลเกี่ยวกับระบบสุขภาพแห่งชาติและผลกระทบด้านสุขภาพที่เกิดจากนโยบายและระดับปฏิบัติการ ซึ่งคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติได้จัดทำและประกาศใช้หลักเกณฑ์และวิธีประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่เกิดจากนโยบาย ฉบับที่ ๑ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ แต่เนื่องจากนโยบาย โครงการ กิจกรรมการพัฒนา และกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของสังคม มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติจึงมีมติให้ทบทวนและปรับปรุงหลักเกณฑ์และวิธีการในการติดตามและประเมินผลเกี่ยวกับระบบสุขภาพแห่งชาติและผลกระทบด้านสุขภาพฯ ให้ทันกับสถานการณ์และบริบททางสังคม บัดนี้ คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ได้มีมติเห็นชอบหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่เกิดจากนโยบายสาธารณะ ฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๕๙ ในการประชุมครั้งที่ ๓/๒๕๕๙ เมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๕๙ แล้ว นั้น

เพื่อให้หลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่เกิดจากนโยบายสาธารณะ ได้ถูกนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของหน่วยงานและภาคส่วนต่างๆ ในสังคมได้กว้างขวางมากขึ้น คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติจึงขอประกาศหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่เกิดจากนโยบายสาธารณะ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๕๙ ตามท้ายประกาศนี้ เพื่อให้มีผลบังคับใช้ต่อไป

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๙
พลเรือเอก ณรงค์ พิพัฒนาศัย
รองนายกรัฐมนตรี
ประธานกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่เกิดจากนโยบายสาธารณะ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๕๙

ด้วยพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้ให้การรับรองสิทธิและหน้าที่ด้านสุขภาพของประชาชนไว้ใน ๓ มาตรา ได้แก่ ๑) มาตรา ๕ บัญญัติไว้ว่า บุคคลมีสิทธิในการดำรงชีวิตในสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ รวมทั้งมีหน้าที่ร่วมกับหน่วยงานของรัฐในการดำเนินการให้เกิดสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อม ๒) มาตรา ๑๐ บัญญัติไว้ว่า เมื่อมีกรณีที่จะมีผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนเกิดขึ้น หน่วยงานของรัฐที่มีข้อมูลเกี่ยวกับกรณีดังกล่าว ต้องเปิดเผยข้อมูลนั้นและวิธีป้องกันผลกระทบต่อสุขภาพให้ประชาชนทราบและจัดหาข้อมูลให้โดยเร็ว และการเปิดเผยข้อมูลต้องไม่มีลักษณะเป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลของบุคคลใดเป็นการเฉพาะ ๓) มาตรา ๑๑ บัญญัติไว้ว่า บุคคลหรือคณะบุคคลมีสิทธิร้องขอให้มีการประเมินและมีสิทธิร่วมในกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพจากนโยบายสาธารณะ บุคคลหรือคณะบุคคลมีสิทธิได้รับรู้ข้อมูลคำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบ

ต่อสุขภาพของตนหรือของชุมชนและแสดงความเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว โดยในมาตรา ๒๕ (๕) บัญญัติให้คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติมีหน้าที่และอำนาจในการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการติดตามและประเมินผลเกี่ยวกับระบบสุขภาพแห่งชาติและผลกระทบด้านสุขภาพที่เกิดจากนโยบายสาธารณะทั้งระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ ซึ่งต่อมาคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติได้ประกาศหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่เกิดจากนโยบายสาธารณะ ฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๕๒ เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๒

ภายหลังจากการประกาศใช้หลักเกณฑ์ฉบับดังกล่าวมาระยะหนึ่ง คณะกรรมการพัฒนาระบบและกลไกการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพได้จัดให้มีการทบทวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพตามหลักเกณฑ์ฯ ดังกล่าว ซึ่งพบว่า แม้หลักเกณฑ์ฯ ฉบับที่ ๑ จะเอื้อให้เกิดการพัฒนาการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพในหลายลักษณะ เช่น การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยชุมชน แต่หลักเกณฑ์ฯ ที่ประกาศใช้ไปนั้นยังไม่เอื้อให้เกิดการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพในบางรูปแบบหรือบางลักษณะ ประกอบกับในบางกรณี มีการนำหลักเกณฑ์ฯ ไปใช้ โดยเน้นการปฏิบัติตามขั้นตอนที่กำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษร มากกว่าการดำเนินการโดยเข้าใจถึงเจตนารมณ์และหลักการอันแท้จริงของการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ

ต่อมา คณะกรรมการพัฒนาระบบและกลไกการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ได้กำหนดกรอบการปรับปรุงหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่เกิดจากนโยบายสาธารณะในทิศทางที่มุ่งสู่การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของสังคม โดยเน้นหลักการเรียนรู้และทำงานร่วมกันอย่าง

สมานฉันท์ บนพื้นฐานของการใช้ข้อมูล หลักฐานที่หลากหลายและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน และสามารถปรับใช้กับกระบวนการนโยบายสาธารณะที่มีความแตกต่างกันในแต่ละกรณีได้อย่างยืดหยุ่น

ดังนั้น วัตถุประสงค์ของการจัดทำหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่เกิดจากนโยบายสาธารณะฉบับนี้ จึงมิได้เป็นไปเพื่อสร้างกฎเกณฑ์และกำหนดวิธีการปฏิบัติข้อบังคับที่แข็งตัวไม่ยืดหยุ่น แต่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความเข้าใจในหลักการและวิธีการนำเอาการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพไปประยุกต์ใช้บนหลักการการมีส่วนร่วมตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ ก่อเกิดเป็นบรรทัดฐานของการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่ทุกภาคส่วนในสังคมพร้อมใจนำไปปฏิบัติ ซึ่งมีคุณค่าเหนือกว่าการดำเนินตามกฎเกณฑ์ที่ระบุเป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น

และเมื่อประกาศใช้หลักเกณฑ์ฯ ฉบับนี้แล้ว หน่วยงาน องค์กรชุมชน ท้องถิ่น ที่ต้องการนำการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพไปใช้ในการกำหนดหรือพัฒนานโยบายสาธารณะ สามารถนำหลักเกณฑ์ฯ ฉบับนี้ ไปปรับใช้ในรูปแบบที่หลากหลาย และสามารถกำหนดหลักเกณฑ์การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่เฉพาะเจาะจงตามความเหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และกระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบายของตนได้ แต่ทั้งนี้ จะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์การประยุกต์ใช้การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพในหมวด ๓ ทั้ง ๔ ข้อ อันเป็นหัวใจสำคัญของการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ

ภาพที่ ๑

วัตถุประสงค์การจัดทำหลักเกณฑ์และวิธีการประเมิน
ผลกระทบด้านสุขภาพหรือเอชไอเอ (HIA)

หมวด ๑

ความหมายและหลักการ

ข้อ ๑
บทนิยาม

การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ หมายความว่า กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของสังคม เพื่อให้ประชาชน ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคมและภาควิชาการ ได้เรียนรู้ร่วมกันในการวิเคราะห์และคาดการณ์ผลกระทบต่อสุขภาพ เหตุและปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อสุขภาพของประชาชน ที่อาจเกิดขึ้นจากกระบวนการนโยบายสาธารณะทั้งทางลบ ทางบวก และความเป็นธรรมจากการได้รับผลกระทบจากนโยบายสาธารณะดังกล่าว โดยประยุกต์ใช้เครื่องมือที่หลากหลายและมีกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างเหมาะสม เพื่อสนับสนุนให้เกิดการตัดสินใจที่จะเป็นผลดีต่อสุขภาพของประชาชนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

สุขภาพ หมายความว่า ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางปัญญา และทางสังคม เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล

ปัญญา หมายความว่า ความรู้ทั่ว รู้เท่าทันและความเข้าใจอย่างแยกได้ในเหตุผลแห่งความดี ความชั่ว ความมีประโยชน์และความมีโทษ ซึ่งนำไปสู่ความมีจิตอันดีงามและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

นโยบายสาธารณะ หมายความว่า ทิศทางหรือแนวทางที่สังคมโดยรวมเห็นว่าหรือเชื่อว่า ควรจะดำเนินการไปในทิศทางนั้น รวมถึงนโยบายที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรที่กำหนดมาจากรัฐด้วย

การมีส่วนร่วม หมายความว่า การที่ประชาชน ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรวิชาชีพ มีส่วนร่วมในกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพในทุกขั้นตอนในทุกกิจกรรม ในลักษณะของการร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับประโยชน์ ร่วมติดตามประเมินผลและตรวจสอบ

ปัจจัยทางสังคมที่กำหนดสุขภาพ (Social determinant of Health: SDH) หมายความว่า สภาพแวดล้อมที่บุคคลเกิด เติบโต ทำงาน ดำรงชีวิตอยู่ จนถึงวาระท้ายแห่งชีวิต รวมถึงปัจจัยและระบบต่างๆ ที่เข้ามามีส่วนกำหนดสภาพแวดล้อมเหล่านั้นด้วย ปัจจัยและระบบต่างๆ เหล่านี้ได้แก่ นโยบายและระบบเศรษฐกิจ ทิศทางการพัฒนา บรรทัดฐานในสังคม นโยบายทางสังคม และระบบการเมืองการปกครอง ซึ่งล้วนมีผลต่อสุขภาพของประชาชน

คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ หมายความว่า คณะกรรมการที่แต่งตั้งขึ้นตามมาตรา ๑๓ แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ ซึ่งตามมาตรา ๒๕ (๕) บัญญัติให้มีหน้าที่ในการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการติดตามและประเมินผลเกี่ยวกับระบบสุขภาพแห่งชาติและผลกระทบด้านสุขภาพที่เกิดจากนโยบายสาธารณะทั้งระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ

คณะกรรมการพัฒนาระบบและกลไกการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ หมายความว่า คณะกรรมการที่คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติแต่งตั้งขึ้น เพื่อทำหน้าที่ส่งเสริม สนับสนุน พัฒนา ทั้งระบบ กลไก หลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ การดำเนินการตามหลักเกณฑ์ฯ และดำเนินงานอื่นใดที่มีความเกี่ยวข้องโดยให้สอดคล้อง

กับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐

คณะกรรมการกำกับทิศทางการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ หมายความว่า คณะกรรมการที่แต่งตั้งขึ้นเพื่อทำหน้าที่ในการกำกับกระบวนการ ติดตามและตรวจสอบ ให้การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพเป็นไปตามข้อตกลงร่วมกันอย่างมีธรรมาภิบาล ระหว่างผู้ที่ได้รับผลกระทบ ผู้ที่มีส่วนได้เสีย เจ้าของนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม หน่วยงานอนุมัติอนุญาต ซึ่งมีผู้แทนเข้าร่วมเป็นองค์ประกอบของคณะกรรมการฯ ในสัดส่วนที่เห็นชอบร่วมกัน โดยอาจพิจารณาองค์ประกอบคณะกรรมการฯ จากบุคคล หน่วยงาน หรือองค์กรอื่นๆ เพิ่มเติมได้

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ หมายความว่า สำนักงานที่จัดตั้งขึ้นตามมาตรา ๒๖ แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ ทำหน้าที่เป็นฝ่ายเลขานุการของคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ และคณะกรรมการพัฒนาระบบและกลไกการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ

ข้อ ๒

เพื่อให้การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพเป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ หมวดสิทธิและหน้าที่ด้านสุขภาพ การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพจึงควรเป็นไปตามหลักการต่อไปนี้

๑ **หลักประชาธิปไตย** การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพต้องรับรองและส่งเสริมสิทธิของประชาชนในการมีส่วนร่วมพัฒนานโยบายสาธารณะที่มีผลกระทบต่อสุขภาพและวิถีชีวิตของตน

๒ **หลักความเป็นธรรม** การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพต้องพยายามลดความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมทางสุขภาพ โดยการศึกษาและวิเคราะห์ถึงผลกระทบด้านสุขภาพที่อาจจะเกิดขึ้นกับชุมชนและประชากรแต่ละกลุ่ม

๓ **หลักการใช้ข้อมูลหลักฐานอย่างเหมาะสม** การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพต้องระบุและใช้ข้อมูลหลักฐานที่เป็นจริงอย่างดีที่สุด โดยใช้ข้อมูลและเหตุผลเชิงประจักษ์ จากสาขาวิชา และวิธีการที่หลากหลาย ทั้งข้อมูลหลักฐานเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ

๔ **หลักความเหมาะสมในทางปฏิบัติ** การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพต้องออกแบบให้เหมาะสมกับเวลาและทรัพยากรที่มีอยู่ และ

ข้อเสนอแนะจากการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพควรมุ่งให้เกิดการระดมทรัพยากรและความร่วมมือทางสังคม ภายใต้บริบทที่เหมาะสมและเป็นไปได้

๕ **หลักความร่วมมือ** การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพต้องส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและภาคส่วนต่างๆ ในสังคม เพื่อสนับสนุนให้เกิดการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ

๖ **หลักการสุขภาวะองค์รวม** การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพต้องมองภาพรวมของปัจจัยทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่กำหนดสุขภาพหรือมีผลกระทบต่อสุขภาพของชุมชนและของประชาชนแบบเชื่อมโยงเป็นองค์รวม

๗ **หลักความยั่งยืน** การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพต้องมุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของสังคมที่มีสุขภาวะ และหลักการป้องกันไว้ก่อน เพื่อป้องกันผลกระทบทางลบที่อาจจะเกิดขึ้นต่อสุขภาพของประชาชน

หมวด ๒

ระดับการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ในกระบวนการนโยบายสาธารณะ

ข้อ ๓

เนื่องจากการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของสังคม เพื่อสนับสนุนให้เกิดการตัดสินใจที่จะเป็นผลดีต่อสุขภาพของประชาชนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ดังนั้น ภาคส่วนต่างๆ ของสังคมจึงสามารถนำการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพไปประยุกต์ใช้ได้อย่างกว้างขวาง ทั้งสำหรับนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพ และนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมที่อาจส่งผลกระทบทางลบต่อสุขภาพ ในระดับชุมชนท้องถิ่น ระดับจังหวัด ระดับภูมิภาค ระดับชาติ หรือระหว่างประเทศ

ข้อ ๔

การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพสามารถนำไปปรับใช้กับกระบวนการนโยบายสาธารณะได้ใน ๒ ระดับหลัก คือ

๑ การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพในระดับนโยบาย ซึ่งรวมถึงยุทธศาสตร์และแผนงานที่กำหนดไว้ในนโยบาย หรือกำหนดเอาไว้ในการตอบสนองต่อหลายนโยบายของหน่วยงานรัฐ ท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมที่จัดการภารกิจตอบสนองต่อสาธารณะ เช่น การกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ทางด้านสังคมและสุขภาพ การกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาพลังงานของประเทศ การกำหนดนโยบายการค้าเสรีหรือการจัดทำข้อตกลงระหว่างประเทศ การกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพการศึกษา การจัดทำแผนพัฒนากำลังการผลิตไฟฟ้า การจัดทำแผนยุทธศาสตร์โครงข่ายการขนส่ง

คมนาคม การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาสินแร่ เหมืองแร่ การจัดทำและปรับปรุงผังเมืองที่อาจนำมาซึ่งโครงการหรือกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงในอนาคต การวางแผนเพื่อดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดในพื้นที่ที่มีคุณค่าทางการอนุรักษ์ เช่น พื้นที่ต้นน้ำลำธาร พื้นที่ลุ่มน้ำชั้น ๑ พื้นที่ที่มีความเปราะบางทางด้านระบบนิเวศ พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับชาติและระดับนานาชาติ การจัดทำแผนภูมิภาค (เช่น แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาภาค) การกำหนดนโยบายและหรือการวางแผนการเพาะปลูก การเพาะเลี้ยงสิ่งมีชีวิตที่ดัดแปลงพันธุกรรม การวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน การกำหนดนโยบายและหรือการวางแผนทำการเกษตรขนาดใหญ่

๒ การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพในระดับโครงการ กิจกรรม ซึ่งดำเนินงานโดยหน่วยงานของรัฐ ท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมในระดับชุมชนท้องถิ่นใน ๒ ลักษณะ ได้แก่

๒.๑) การประยุกต์ใช้ภายใต้กฎระเบียบหรือกฎหมายที่กำหนดให้มีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพหรือใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ความเป็นไปได้ (Feasibility Study) ของโครงการหรือกิจกรรมก่อนดำเนินการ ซึ่งการประยุกต์ใช้ดังกล่าว มักจะมีการออกข้อกำหนดตามกฎหมายนั้นๆ เป็นการเฉพาะ เช่น โครงการหรือกิจกรรมที่มีประเภทและขนาดตามประกาศโครงการหรือกิจกรรมที่อาจจะก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรง ทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพตามประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การประเมินผลกระทบของกฎระเบียบก่อนการบังคับใช้ (Regulatory Impact Assessment: RIA) การจัดทำเอกสาร คู่มือการปฏิบัติงาน (Standard Operating Procedure: SOP) หรือประมวลหลักการปฏิบัติ (Code of Practice: COP) ของหน่วยงานองค์กรต่างๆ เป็นต้น

๒.๒) การประยุกต์ใช้กับโครงการหรือกิจกรรมอื่นใด ที่ไม่มีกฎหมายใดกำหนดให้มีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพก่อนดำเนินการ เช่น การพัฒนาระบบบริการสุขภาพระดับเขต การพัฒนาคุณภาพระบบบริการปฐมภูมิและระบบสุขภาพระดับอำเภอ โรงไฟฟ้าขนาดต่ำกว่า ๑๐ เมกะวัตต์ สถานประกอบการคอนกรีตสำเร็จรูป อุตสาหกรรมการผลิตผสมปุ๋ย การเพาะปลูกหรือทำการเกษตรในพื้นที่ขนาดใหญ่ โครงการบริหารจัดการน้ำ เป็นต้น

ข้อ ๕

เมื่อมีกรณีที่จะมีผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนเกิดขึ้น ให้หน่วยงานของรัฐที่มีข้อมูลเกี่ยวกับกรณีดังกล่าว ต้องเปิดเผยข้อมูลในการดำเนินงานและวิธีป้องกัน เยียวยาผลกระทบต่อสุขภาพที่อาจเกิดขึ้นให้ประชาชนทราบและจัดหาข้อมูลให้โดยเร็ว และการเปิดเผยข้อมูลต้องไม่มีลักษณะเป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลของบุคคลใดเป็นการเฉพาะตามที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๐ ของพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐

ข้อ ๖

หากประชาชนมีความห่วงกังวลว่า นโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม ตามนโยบายใดซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพของตนเองและสาธารณชน ประชาชนยังมีสิทธิในการร้องขอให้มีและมีสิทธิเข้าร่วมในกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ตามมาตรา ๑๑ ของพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ โดยผ่านทางคณะกรรมการพัฒนาระบบและกลไกการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพได้อีกทางหนึ่งด้วย

หมวด ๓

หลักเกณฑ์การประยุกต์ใช้ การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ

ข้อ ๗

เพื่อให้เกิดการดำเนินนโยบายสาธารณะที่ส่งผลดีต่อสุขภาวะของคนในสังคม บนพื้นฐานของการสร้างเสริมการมีส่วนร่วมและเรียนรู้ร่วมกันในสังคม ดังนั้น การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพต่อนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมในระดับต่างๆ ควรดำเนินการโดยยึดถือหลักเกณฑ์การประยุกต์ใช้การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพใน ๔ ข้อนี้เป็นแนวทางปฏิบัติ

๑. ทำเชิงรุก (Proactive HIA)
๒. ทำเมื่อมีการดำเนินงานไปแล้ว (Ongoing HIA)
๓. ทำเมื่อมีข้อร้องเรียนแล้ว (Conflict and Complaint Resolution)
๔. ทำเพื่อความยั่งยืน (Sustainable HIA)

ส่วนที่ ๑ ทำเชิงรุก (Proactive HIA)

ข้อ ๘

การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่ผ่านมา มักเป็นไปในลักษณะส่วนหนึ่งของกระบวนการอนุมัติอนุญาต หรือได้รับการร้องขอให้มีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ เพื่อยับยั้งหรือชะลอโครงการที่กำลังจะได้รับอนุมัติอนุญาต ซึ่งเป็นการดำเนินการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพในช่วงเวลาที่ผู้รับผิดชอบหรือเจ้าของโครงการได้ทำการตัดสินใจเบื้องต้นไปแล้ว การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพในลักษณะดังกล่าวจึงมี

ผลต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายในขอบเขตที่จำกัด ทั้งๆ ที่การดำเนินนโยบายหรือโครงการเหล่านั้น อาจส่งผลกระทบทางลบต่อสุขภาพ

ดังนั้น จึงควรปรับทิศทางกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพเป็นการทำงานเชิงรุกมากยิ่งขึ้น ด้วยการส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดกระบวนการกลั่นกรองและเสนอประเด็นนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมที่ควรประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยสาธารณะ ผ่านการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างพื้นที่พูดคุยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งอาจจัดขึ้นเป็นประจำทุกเดือน และ/หรือจัดตามกลุ่มประเด็นหรือพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง โดยเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนนำเสนอประเด็นต่างๆ เพื่อมาแลกเปลี่ยนและค้นคว้าหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องร่วมกัน ก่อนเข้าสู่กระบวนการก่อขบวน โดยเชิญชวนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหารือร่วมกันเพื่อออกแบบและวางแผนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพร่วมกันต่อไป

โดยหลักการที่สำคัญของการจัดประชุมเพื่อสร้างกระบวนการก่อขบวน มีดังนี้

๑ มีองค์กรที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเข้าร่วมพูดคุย โดยเฉพาะองค์กรที่กำหนดหรือพัฒนานโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม และผู้ได้รับผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบ

๒ มุ่งแสวงหาทางเลือกที่หลากหลาย มิใช่จำกัดอยู่เพียงข้อเสนอนโยบายหรือโครงการแบบใดแบบหนึ่งเท่านั้น

๓ มุ่งแสวงหาแนวทางและข้อตกลงในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่ทุกฝ่ายยอมรับร่วมกัน มิใช่ใช้อำนาจหรือเสียงข้างมากในการตัดสินใจ

ทั้งนี้ การออกแบบและวางแผนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพควรเป็นไปในลักษณะที่คาดการณ์ล่วงหน้า และกำหนดกรอบเวลาให้

สอดคล้องกับกระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบายของเรื่องนั้นๆ เพื่อมิให้เกิดความล่าช้าและสับสนในการดำเนินการตามนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมที่กำหนดไว้ ในขณะเดียวกัน ข้อเสนอแนะที่เป็นผลดีต่อสุขภาพของประชาชนก็จะสามารถถูกผนวกเข้าไปในการกำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมตั้งแต่ต้น

ภาพที่ ๒

การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพเชิงรุก (Proactive HIA)

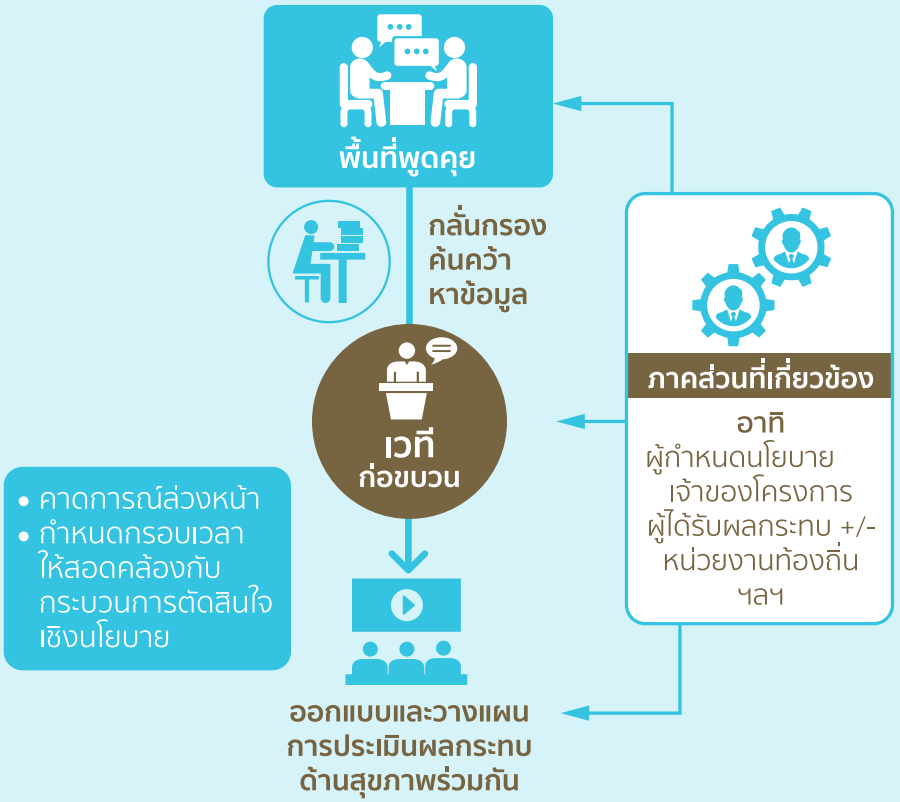

ส่วนที่ ๒
ทำเมื่อมีการดำเนินงานไปแล้ว (Ongoing HIA)

ข้อ ๙

การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพจะต้องถูกออกแบบให้ชัดเจนว่า จะสามารถเชื่อมโยงเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจได้อย่างไร และจะมีความหมายต่อการตัดสินใจในลักษณะใด ทั้งนี้ การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพสามารถนำมาใช้ในกระบวนการกำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมได้ ทั้งในช่วงก่อนดำเนินการ เพื่อให้มั่นใจว่านโยบายสาธารณะที่จะมีขึ้นจะเป็นประโยชน์ต่อสุขภาพของประชาชนมากที่สุดในทุกขั้นตอนของการดำเนินการ และในช่วงระหว่าง และหลังดำเนินการ เนื่องจากการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพในช่วงระหว่างดำเนินการและหลังดำเนินการ สามารถช่วยให้การดำเนินนโยบายสาธารณะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลมากขึ้นในอนาคต รวมถึงทำให้ได้ข้อมูลหลักฐานที่ชัดเจนซึ่งสามารถนำไปใช้ในการวางแผนลดผลกระทบทางลบต่อสุขภาพที่มิได้คาดหมายไว้ล่วงหน้าจากการดำเนินนโยบายสาธารณะดังกล่าวอีกด้วย

ภาพที่ ๓
การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ
เมื่อมีการดำเนินงานไปแล้ว (Ongoing HIA)

ออกแบบให้การทำ HIA สามารถเชื่อมเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจ

ทั้งนี้ การนำการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพไปใช้ในกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะสามารถนำไปใช้ได้ในหลากหลายรูปแบบ เช่น การพัฒนาและเสนอทางเลือกเชิงนโยบาย การเปรียบเทียบผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในระหว่างทางเลือกเชิงนโยบายต่างๆ เป็นต้น กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่ดีจึงต้องออกแบบให้เหมาะสมและสอดคล้องกับการเกิดขึ้นของกระบวนการนโยบายสาธารณะนั้นๆ

โดยผลลัพธ์หรือข้อเสนอที่ได้จากการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพอาจนำเสนอโดยผ่านการนำเสนอในหน่วยงาน คณะกรรมการของรัฐ และ/หรือโดยผ่านเวทีการหารือร่วมกันของภาคส่วนต่างๆ และ/หรือโดยผ่านการสื่อสารสาธารณะ เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน รวมทั้งผลักดันเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจด้วย

ส่วนที่ ๓ ทำเมื่อมีข้อร้องเรียนแล้ว (Conflict and Complaint Resolution)

ข้อ ๑๐

กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพจะได้รับการยอมรับจากประชาชน ชุมชน หน่วยงาน องค์กร และผู้ที่เกี่ยวข้องได้ก็ต่อเมื่อมีการดำเนินการตามแนวทางที่ออกแบบและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่เน้นดำเนินการตามกฎระเบียบเฉพาะที่ระบุเป็นลายลักษณ์อักษร แต่มิได้ให้ความสนใจต่อกระบวนการที่จะนำเนื้อหาสาระที่แท้จริงอันเป็นข้อแตกต่างและข้อถกเถียงกันอยู่ มาสู่กระบวนการตัดสินใจอย่างเท่าเทียมกันบนพื้นฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ย่อมไม่อาจนำพาทุกฝ่าย (โดยเฉพาะคู่ขัดแย้ง) ไปสู่ข้อตัดสินใจที่สามารถยอมรับร่วมกันได้ ดังนั้นทุกฝ่ายจึงควรมีบทบาทในการประเมินผลกระทบร่วมกัน ใน ๓ ขั้นตอนสำคัญ ได้แก่

๑ การกำกับทิศทางการประเมิน ซึ่งหมายถึง ตั้งแต่การกำหนดขอบเขตและประเด็นที่จะประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยสาธารณะ การพิจารณาทางเลือกในการดำเนินนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม การจัดรับฟังความคิดเห็นของสาธารณะ การคัดเลือกผู้ประเมินผลกระทบด้านสุขภาพทั้งในภาพรวมและในประเด็นย่อยแต่ละประเด็น การตรวจสอบทบทวนร่างรายงานผลกระทบด้านสุขภาพโดยสาธารณะ กรอบระยะเวลาและงบประมาณในการประเมินผลกระทบ และอื่นๆ โดยผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ควรได้มีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการกำกับทิศทาง

การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพอย่างเท่าเทียมกัน และร่วมกันทำงานเพื่อให้ผลการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพออกมาอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ และสามารถนำไปสู่การยอมรับและการปฏิบัติได้จริงของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

๒ การประเมินหรือวิเคราะห์ผลกระทบด้านสุขภาพ ที่อาจมาจากผู้เชี่ยวชาญที่หลากหลาย ทั้งในส่วนของนักวิชาการจากสถาบันและองค์กรต่างๆ และนักวิชาการหรือปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ที่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นฉันทมติจากคณะกรรมการกำกับทิศทางการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ โดยการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพควรมีการใช้เครื่องมือการวิเคราะห์ที่หลากหลาย เพื่อให้ได้แง่มุมของผลกระทบที่ครบถ้วนและรอบด้านมากที่สุด ซึ่งตัวอย่างของเครื่องมือทางวิชาการ หรือวิทยาศาสตร์และเครื่องมือการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลของชุมชน แสดงไว้ในหมวด ๕ ส่วนที่ ๒

๓ การตรวจสอบและทบทวนร่างรายงานการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ซึ่งร่างรายงานการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ควรผ่านการพิจารณา ตรวจสอบ และทบทวนจากสาธารณะ ซึ่งหมายรวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นักวิชาการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชาชนชุมชนที่ได้รับผลกระทบ โดยเฉพาะผู้ที่ได้รับผลกระทบทางลบจากนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม โดยคณะกรรมการกำกับทิศทางการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพจะพิจารณาหารูปแบบและกระบวนการพิจารณา ตรวจสอบ และทบทวนร่างรายงานที่เหมาะสม เพื่อให้ได้ข้อคิดเห็นจากทุกฝ่าย ซึ่งจะนำไปสู่การทบทวนกระบวนการประเมินผลกระทบหรือการยุติการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ หรือการปรับปรุงร่างรายงานฯ ก่อนเป็นรายงานฉบับสมบูรณ์ต่อไป

ภาพที่ ๔

การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพเมื่อมีข้อร้องเรียนแล้ว

(Conflict and Complaint Resolution)

ทั้งนี้ หน่วยงานหรือภาคส่วนที่ควรเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ อาทิ

ก) ผู้กำหนดนโยบาย แผนงาน และหรือเจ้าของโครงการ กิจกรรม ทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาชน และชุมชน

ข) หน่วยงานอนุมัติอนุญาต และกำกับติดตาม

- หน่วยงานในกระบวนการพิจารณาเห็นชอบรายงานการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) คณะกรรมการผู้ชำนาญการพิจารณารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (คชก.) คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (กก.วล.)
- หน่วยงานพิจารณาอนุมัติอนุญาตการดำเนินนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือประกอบกิจการ เช่น คณะกรรมการกำกับกิจการพลังงาน กรมโรงงานอุตสาหกรรม กรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ ฯลฯ
- หน่วยงานพิจารณาอนุมัติอนุญาตการก่อสร้างโครงการหรือดำเนินกิจกรรม

ค) หน่วยงานส่งเสริมและสนับสนุนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ เช่น สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) กรมอนามัย ฯลฯ

ง) กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบทั้งทางบวกและลบ

จ) หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลด้านสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อมของประชาชน

- หน่วยงานส่วนกลาง เช่น กรมควบคุมโรค กรมควบคุมมลพิษ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กรมโรงงานอุตสาหกรรม

กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ ฯลฯ

- หน่วยงานส่วนภูมิภาคท้องถิ่น เช่น สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค สำนักงานและศูนย์วิชาการระดับเขตหรือระดับภูมิภาคของหน่วยงานต่างๆ ฯลฯ

ฉ) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ช) นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ นักกฎหมาย บริษัทที่ปรึกษา

ซ) องค์กรอิสระที่เกี่ยวข้อง เช่น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ คณะกรรมการองค์การอิสระด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (กอสส.) ฯลฯ

ฌ) ภาคประชาสังคม

ส่วนที่ ๔ ทำเพื่อความยั่งยืน (Sustainable HIA)

ข้อ ๑๑

เพื่อให้นโยบายสาธารณะที่จะเกิดขึ้นเป็นผลดีต่อสุขภาพของประชาชนอย่างแท้จริงและยั่งยืนในระยะยาว การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพจะต้องให้ความสำคัญทั้งผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับปัจจัยทางสังคมที่กำหนดสุขภาพ (Social Determinant of Health: SDH) ของประชาชน ในแต่ละปัจจัย ทั้งในทางบวกและลบ และการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพต้องให้ความสำคัญทั้งผลกระทบที่จะเกิดขึ้นแบบเฉียบพลันและผลกระทบที่จะสะสมในระยะยาวด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับปัจจัยทางสังคมที่กำหนดสุขภาพ ในลักษณะที่เป็นผลกระทบที่ไม่อาจฟื้นคืนกลับมาได้จะต้องได้รับความสำคัญเป็นลำดับแรก และควรหลีกเลี่ยงการดำเนินการใดๆ ที่จะก่อให้เกิดผลกระทบในลักษณะดังกล่าว เพราะยากต่อการจะฟื้นฟูให้กลับมาดีดังเดิมได้

ข้อ ๑๒

การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพจะต้องให้ความสำคัญกับการพิจารณาทางเลือกในการดำเนินนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมที่หลากหลาย ตั้งแต่ระดับยุทธศาสตร์ ระดับเทคโนโลยี ระดับขนาดและ

พื้นที่โครงการ และระดับเทคนิคหรือข้อปฏิบัติในการดำเนินงาน โดยคณะกรรมการกำกับทิศทางการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่จัดตั้งขึ้นต้องเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมเสนอทางเลือกในการดำเนินนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม ตั้งแต่ก่อนหรือในขั้นตอนของการกำหนดขอบเขตการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยสาธารณะ เพราะการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพควรที่จะพิจารณาและเปรียบเทียบผลกระทบด้านสุขภาพที่แตกต่างกันของทางเลือกเหล่านั้น เพื่อให้ทุกฝ่ายมั่นใจได้ว่า ข้อตัดสินใจที่ได้ร่วมกันจะเป็นทางเลือกที่ดีและส่งผลดีต่อสุขภาพของประชาชนอย่างแท้จริง

ข้อ ๑๓

การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพต้องให้ความสำคัญกับบริบทของวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และปัจจัยทางสังคมที่กำหนดสุขภาพของประชาชนในแต่ละกลุ่มในพื้นที่ รวมถึงต้องทำความเข้าใจและเคารพต่อความมุ่งหวังและทิศทางการพัฒนาที่ประชาชนในพื้นที่กำหนดขึ้น โดยควรแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพว่าข้อเสนอใดหรือทางเลือกใดจะส่งผลกระทบทางบวกหรือทางลบอย่างไรต่อทิศทางการพัฒนาที่ประชาชนกำหนดขึ้นก่อนหน้านี้ในพื้นที่ เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการให้ความเห็นและการตัดสินใจของประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบอย่างครอบคลุมเพียงพอ

ภาพที่ ๕

การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพเพื่อสร้างความยั่งยืน

(Sustainable HIA)

หมวด ๔

กระบวนการและขั้นตอน
การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ

ข้อ ๑๔

กระบวนการและขั้นตอนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพประกอบไปด้วย ๖ ขั้นตอน ได้แก่

๑. การกลั่นกรองนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมโดยสาธารณะ (Public Screening)
๒. การกำหนดขอบเขตการศึกษาและแนวทางการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยสาธารณะ (Public Scoping)
๓. การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ (Assessing)
๔. การทบทวนร่างรายงานการศึกษาและวิเคราะห์ผลกระทบด้านสุขภาพโดยสาธารณะ (Public Review)
๕. การผลักดันเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจ (Influencing)
๖. การติดตามและประเมินผลโดยสาธารณะ (Public Monitoring and Evaluation)

ส่วนที่ ๑ การกลั่นกรองนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือ กิจกรรมโดยสาธารณะ (Public Screening)

ข้อ ๑๕

การกลั่นกรองนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมโดยสาธารณะ เป็นขั้นตอนแรกที่จะพิจารณารายละเอียดของนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมว่าจะมีผลกระทบต่อสุขภาพเกิดขึ้นหรือไม่ อย่างไร

โดยปัจจัยที่นำมาพิจารณาถึงความจำเป็นในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ได้แก่

๑. กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับหรือหลักเกณฑ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
๒. นโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมอื่นในพื้นที่ดำเนินการที่อาจมีผลกระทบเกี่ยวเนื่องกัน
๓. รายละเอียดของนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมที่จะดำเนินการ
๔. ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อม สังคมและสุขภาพของประชาชน
๕. ผู้ที่ได้รับผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบ ทั้งที่อยู่อาศัยในพื้นที่และนอกพื้นที่ดำเนินการ หากมีการดำเนินนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ และ
๖. ความกังวลของชุมชนและผู้ที่ได้รับผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบ

ซึ่งการดำเนินงานในขั้นตอนการกลั่นกรอง ต้องเปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นจนถึงการร่วมถกแถลงว่า ควรทำการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพหรือไม่ ด้วยแนวทางและวิธีการใดจึงจะเป็นผลเชื่อมโยงไปสู่กระบวนการตัดสินใจที่จะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างเสริมและคุ้มครองสุขภาพของประชาชนตามหลักเกณฑ์การประยุกต์ใช้การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพในหมวด ๓

ภาพที่ ๖ การกลั่นกรองนโยบาย แผนงาน โครงการ
หรือกิจกรรมโดยสาธารณะ (Public Screening)

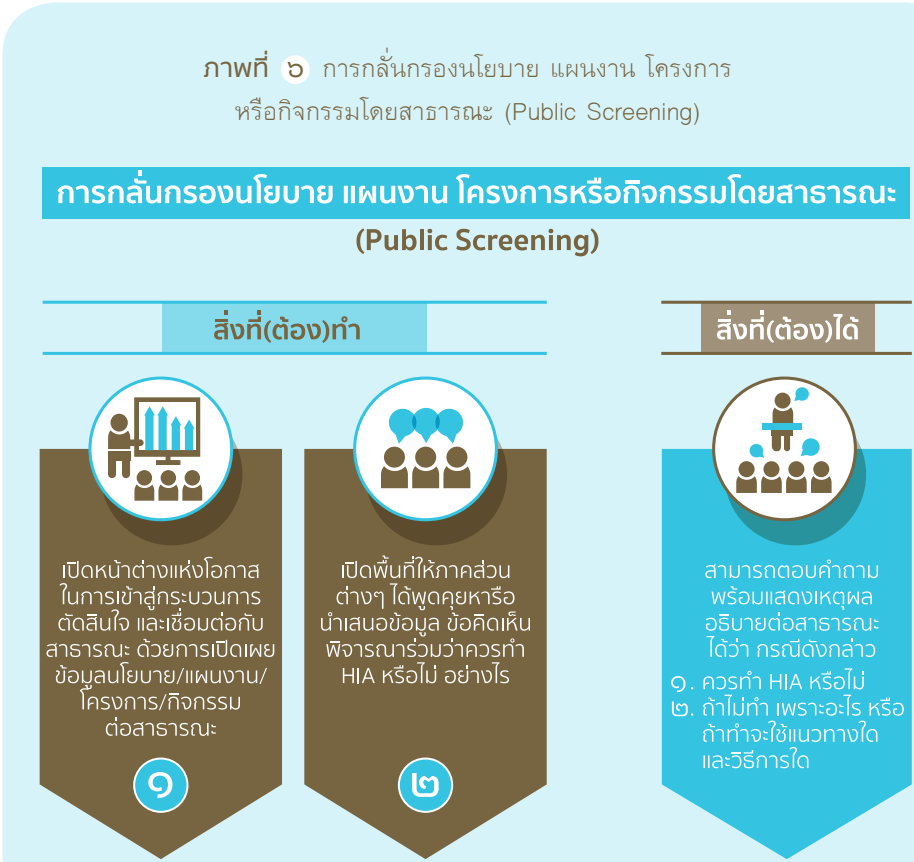

ผลลัพธ์ที่ควรได้จากการดำเนินการในขั้นตอนนี้คือ

หน่วยงานที่รับผิดชอบในการดำเนินนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรม สามารถตอบคำถามพร้อมแสดงเหตุผลต่อสาธารณะได้ว่า กรณีดังกล่าวควรดำเนินการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพหรือไม่ ถ้าไม่ทำเพราะอะไร หรือถ้าเห็นว่าควรทำ จะใช้แนวทางและวิธีการใดในการศึกษา

ส่วนที่ ๒ การกำหนดขอบเขตการศึกษาและแนวทางการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยสาธารณะ (Public Scoping)

ข้อ ๑๖

วัตถุประสงค์ของการกำหนดขอบเขตการศึกษาโดยสาธารณะ (Public Scoping) คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชน ผู้มีส่วนได้เสีย และภาคส่วนต่างๆ ได้มีส่วนร่วมในการนำเสนอประเด็นและแนวทางในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ เพื่อให้การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพเป็นไปอย่างครบถ้วนรอบด้านมากที่สุด จึงควรมีการแจ้งและสื่อสารต่อสาธารณะล่วงหน้าก่อนการจัดเวทีกำหนดขอบเขตและแนวทางการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพโดยสาธารณะ เพื่อให้หน่วยงานสาธารณชนที่สนใจ โดยเฉพาะผู้ที่ได้รับผลกระทบได้ทราบอย่างทั่วถึง รวมทั้งเปิดเผยเอกสารนโยบายแผนงาน โครงการหรือกิจกรรม โดยระบุถึงความเป็นมา ความจำเป็น แหล่งเงินทุน กระบวนการ และแนวทางในการดำเนินงาน รวมถึงนำเสนอข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับปัจจัยทางสังคมที่อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพ และร่างข้อเสนอการกำหนดขอบเขตและแนวทางการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพเพื่อให้ผู้ที่เข้าร่วมได้เตรียมพร้อมในการเข้าร่วมเวที และภายหลังการจัดเวทีฯ ควรจัดทำรายงานสรุปความคิดเห็นของประชาชน ผู้มีส่วนได้เสีย และภาคส่วนต่างๆ พร้อมทั้งคำชี้แจงและนำเสนอขอบเขตและแนวทางการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ (Term of Reference) และเผยแพร่สู่สาธารณะเพื่อความโปร่งใสในการดำเนินงานด้วย

การกำหนดขอบเขตการศึกษาโดยสาธารณะ เป็นขั้นตอนสำคัญที่ถือเสมือนกับการวางพิมพ์เขียวของการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ว่าควรประเมินผลกระทบอย่างไร ในประเด็นใด ด้วยวิธีการใด ประเด็นต่างๆ มีความเชื่อมโยงกันอย่างไร ชุมชนห่วงกังวลประเด็นใด และสิ่งใดคือ ปัจจัยทางสังคมที่กำหนดสุขภาพของประชาชนในชุมชน รวมถึงสิ่งสำคัญที่มักจะขาดไปในการกำหนดขอบเขตการศึกษาคือ ทางเลือกในการดำเนินนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม

ผลลัพธ์ที่ควรได้จากการดำเนินการในขั้นตอนนี้คือ

หน่วยงานที่ดำเนินนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรม ได้เข้าใจถึงข้อห่วงกังวลของชุมชน ผู้มีส่วนได้เสีย รวมถึงสิ่งที่ชุมชนสังคม ให้คุณค่าหรือมีความสำคัญ ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจว่า อะไรคือปัจจัยทางสังคมที่กำหนดสุขภาพที่ชุมชนสังคมให้ความสำคัญและสามารถมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมของนโยบายแผนงานโครงการหรือกิจกรรมกับปัจจัยทางสังคมที่กำหนดสุขภาพ ผลลัพธ์ท้ายสุดที่ควรเกิดขึ้นในขั้นตอนนี้คือ รู้ว่าทางเลือกในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพมีอะไรบ้าง และควรเลือกใช้แนวทางใดในการศึกษา

ภาพที่ ๗

การกำหนดขอบเขตการศึกษาและแนวทางการประเมินผลกระทบ
ด้านสุขภาพโดยสาธารณะ (Public Scoping)

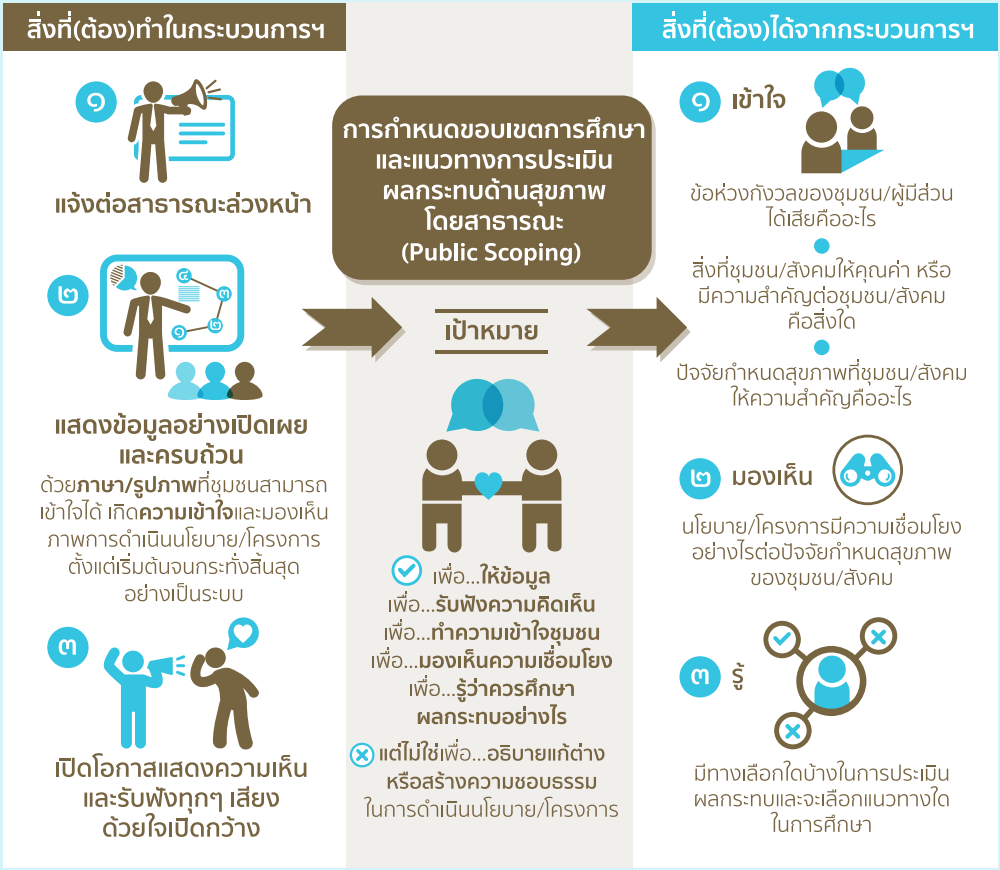

ส่วนที่ ๓ การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ (Assessing)

ข้อ ๑๗

การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ เป็นการดำเนินการตามขอบเขตประเด็น และแนวทางที่ได้กำหนดไว้ในขั้นตอนของการกำหนดขอบเขตการศึกษาโดยสาธารณะในส่วนที่ ๒ โดยการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพจะต้องมีการใช้เครื่องมือที่หลากหลาย ทั้งทางวิชาการ วิทยาศาสตร์ และเครื่องมือของชุมชน รวมถึงจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างนักวิชาการ นักวิทยาศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญ และชุมชนเป็นระยะๆ

ผลลัพธ์ที่ควรได้จากการดำเนินการในขั้นตอนนี้คือ

สามารถตอบคำถามได้ว่าการดำเนินนโยบาย แผนงานโครงการหรือกิจกรรม จะส่งผลกระทบเชิงบวกและลบต่อปัจจัยทางสังคมที่กำหนดสุขภาพใดบ้าง และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อปัจจัยนั้นๆ อย่างไร โดยแสดงรายละเอียดกรอบการวิเคราะห์ในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพไว้ในหมวด ๕

ภาพที่ ๘

การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ (Assessing)

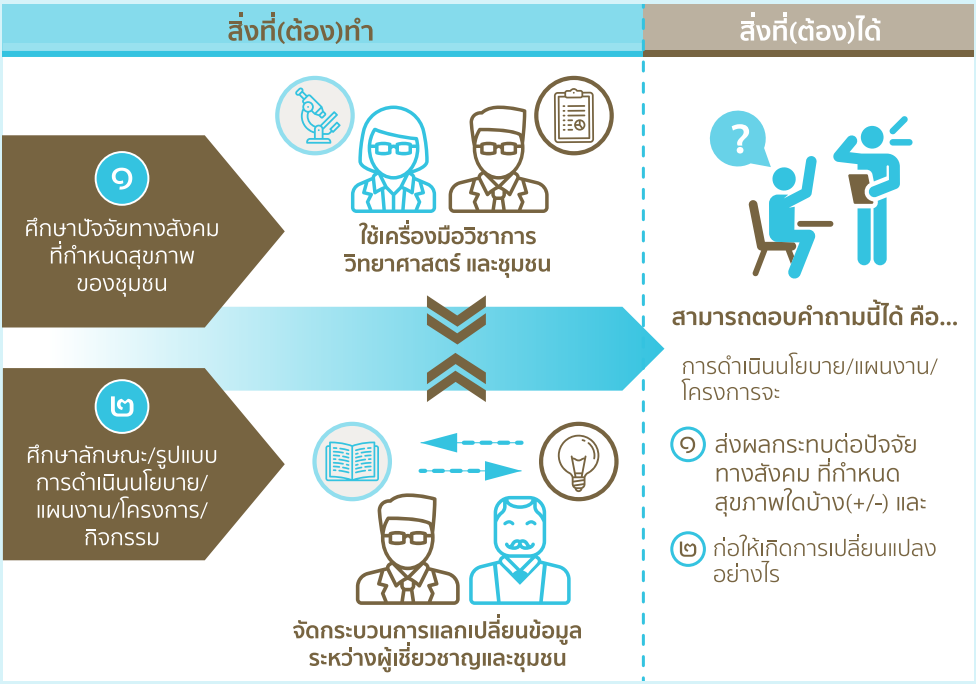

ส่วนที่ ๔ การทบทวนร่างรายงานการศึกษาและวิเคราะห์ผลกระทบด้านสุขภาพโดยสาธารณะ (Public review)

ข้อ ๑๘

การจัดเวทีทบทวนร่างรายงานการศึกษาและวิเคราะห์ผลกระทบด้านสุขภาพโดยสาธารณะ (Public Review) เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญมาก เพราะเป็นขั้นตอนที่ผู้ได้รับผลกระทบและสาธารณชนจะได้ร่วมกันกลั่นกรองความถูกต้องและความครบถ้วนของข้อมูล และข้อสรุปในรายงานการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ดังนั้นเจ้าของนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม ควรนำเสนอข้อมูลผลการศึกษาอย่างเปิดเผย ครบถ้วน และต้องเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลจากทุกภาคส่วน และรับฟังความเห็นด้วยด้วยใจที่เปิดกว้าง

ผลลัพธ์ที่ควรได้จากการดำเนินการในขั้นตอนนี้คือ

เกิดการทบทวนและตรวจสอบผลการศึกษาผลกระทบว่ามีความสมบูรณ์ครบถ้วนแล้วหรือไม่ และ/หรือมีประเด็นใดที่ต้องดำเนินการศึกษาเพิ่มเติม อีกทั้งเห็นถึงทางเลือกในการตัดสินใจดำเนินการนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม และผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นจากการตัดสินใจในแต่ละทางเลือกได้อย่างชัดเจน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างเสริมและคุ้มครองสุขภาพของประชาชน

และภายหลังการจัดเวทีฯ ควรจัดทำรายงานสรุปความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและสาธารณชน พร้อมทั้งความเห็นและคำชี้แจงของ

หน่วยงานเจ้าของนโยบายแผนงาน โครงการหรือกิจกรรม หน่วยงานที่ให้ใบอนุมัติอนุญาตและหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เผยแพร่สู่สาธารณะเพื่อความโปร่งใสในการดำเนินงานด้วย

ภาพที่ ๙

การทบทวนร่างรายงานการศึกษาและวิเคราะห์
ผลกระทบด้านสุขภาพโดยสาธารณะ (Public Review)

สิ่งที่(ต้อง)ทำ

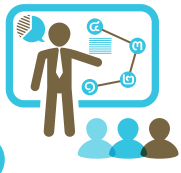

๑ **นำเสนอผลการศึกษาอย่างเปิดเผยและครบถ้วน**
ด้วยภาษา/รูปภาพที่ชุมชนสามารถเข้าใจได้

๒ **เปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลจากทุกภาคส่วน**
และรับฟังในทุกๆ ความเห็นด้วยใจที่เปิดกว้าง

การทบทวนร่างรายงานการศึกษาและวิเคราะห์ผลกระทบด้านสุขภาพโดยสาธารณะ (Public review)

สิ่งที่(ต้อง)ได้

๑ **ทบทวนและตรวจสอบ**
การศึกษาผลกระทบครบถ้วนแล้วหรือยัง และ/หรือมีประเด็นใดที่ต้องกลับไปทำการศึกษาเพิ่มเติม

๒ **มองเห็น**
ทางเลือกในการตัดสินใจดำเนินนโยบาย/แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม และผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นจากการตัดสินใจในแต่ละทางเลือกอย่างชัดเจน

ส่วนที่ ๕ การผลักดันเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจ (Influencing)

ข้อ ๑๙

การผลักดันเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจ เป็นการนำเสนอผลการศึกษาการประเมินผลกระทบสุขภาพและทางเลือกในการดำเนินนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ ต่อภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนหรือดำเนินการตามข้อเสนอที่ได้จากการศึกษา โดยอาจนำเสนอผลลัพธ์หรือข้อเสนอที่ได้ต่อหน่วยงาน คณะกรรมการของรัฐที่เกี่ยวข้องโดยตรง หรือผ่านเวทีการหารือร่วมกันของภาคส่วนต่างๆ หรือนำเสนอผ่านสื่อสาธารณะ เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน และสามารถนำเสนอผลการศึกษาทั้งในระยะก่อน ระหว่าง และหลังการดำเนินนโยบายแผนงาน โครงการหรือกิจกรรม ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และรูปแบบของกระบวนการนโยบายสาธารณะนั้นๆ

ผลลัพธ์ที่ควรได้จากขั้นตอนนี้คือ

ข้อตัดสินใจในการดำเนินนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมที่สามารถยอมรับร่วมกัน รวมถึงแนวทางปฏิบัติในการผลักดันข้อตัดสินใจดังกล่าวที่นำไปสู่การสร้างเสริมสุขภาพของประชาชนอย่างแท้จริงและยั่งยืน

ภาพที่ ๑๐

การผลักดันเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจ (Influencing)

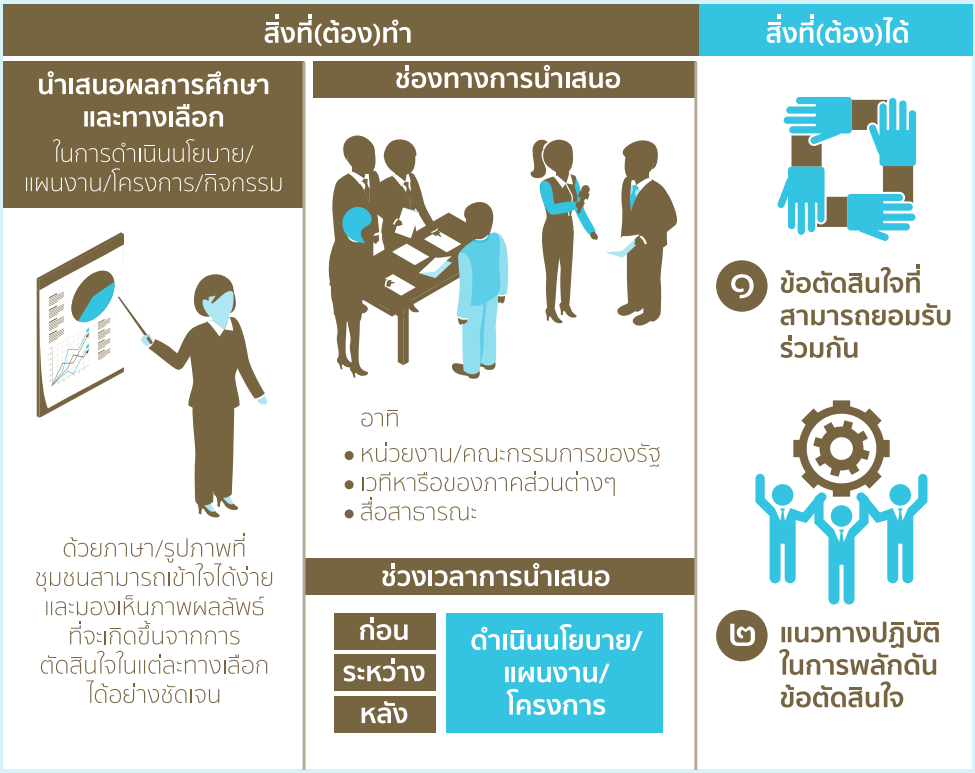

ส่วนที่ ๖ การติดตามและประเมินผลโดยสาธารณะ (Public Monitoring and Evaluation)

ข้อ ๒๐

การติดตามและประเมินผล เป็นขั้นตอนของการติดตามตรวจสอบว่า การดำเนินนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมนั้น ได้ก่อให้เกิดผลลัพธ์ ไม่ว่าจะเป็นผลทางบวกหรือผลทางลบต่อสุขภาพตามที่ได้คาดการณ์ไว้หรือไม่ และ/หรือส่งผลกระทบอย่างไรต่อสุขภาพของประชาชน ทั้งนี้ควรทำการออกแบบแนวทางในการติดตามและประเมินผลร่วมกัน รวมถึงกำหนดคณะทำงานในการดำเนินงาน โดยขอบเขตหรือประเด็นที่ควรทำการติดตามและประเมินผลประกอบไปด้วย

๑ การดำเนินนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม

๒ การดำเนินการตามมาตรการป้องกันและลดผลกระทบ

๓ ระบบจัดการและสั่งการของนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม

๔ การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของพื้นที่ที่ได้มีการดำเนินนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรม รวมถึงพื้นที่โดยรอบที่อยู่ใกล้เคียง

๕ สมมติฐานที่ใช้ในการออกแบบนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม

โดยในระหว่างการติดตามและประเมินผล ควรจัดให้มีกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างผู้เชี่ยวชาญและชุมชน และภายหลังจากติดตามและประเมินผลควรมีการนำเสนอผลการศึกษาและบทสรุปต่อสาธารณะ และเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างผู้เชี่ยวชาญและชุมชนด้วยเช่นกัน

ผลลัพธ์สำคัญที่ควรได้จากขั้นตอนนี้คือ

บทสรุปจากการติดตามและประเมินผลว่า ควรมีการปรับปรุงหรือเพิ่มมาตรการใดๆ ที่จะช่วยให้การดำเนินนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมส่งผลดีต่อสุขภาพของประชาชน รวมถึงกำหนดมาตรการเยียวยา ชดเชย ฟื้นฟูผลกระทบ การรับผิดและบทลงโทษ ตลอดจนการทบทวนหรือยกเลิกนโยบายแผนงาน โครงการหรือกิจกรรม ในกรณีที่มีผู้ได้รับผลกระทบทางลบจากการดำเนินงาน โดยรายละเอียดของแนวทางการติดตามและประเมินผลโดยสาธารณะ ดังที่แสดงไว้ในหมวด ๖

ภาพที่ ๑๑

การติดตามและประเมินผลโดยสาธารณะ (Public Monitoring and Evaluation)

สิ่งที่(ควร)ทำ

๑ **ออกแบบแนวทางและคณะทำงานในการติดตามและประเมินผล**

↓

๒ **กำหนดขอบเขต/ประเด็นการติดตามและประเมินผล**

- ติดตาม**การดำเนินนโยบาย/แผนงาน/ โครงการ/กิจกรรม**
- ติดตาม**การดำเนินการตามมาตรการ**ป้องกันและลดผลกระทบ
- ติดตาม**ระบบจัดการและสั่งการ**ของนโยบาย/แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม
- ติดตาม**การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ**ของพื้นที่
- ทบทวน**สมมติฐานที่ใช้ในการออกแบบ**นโยบาย/แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม

↓

๓ **ดำเนินการตามแนวทางที่ออกแบบไว้**

↓

๔ **รายงานผลการติดตามและประเมินผลต่อสาธารณะ** ด้วยภาษา/รูปภาพที่สามารถเข้าใจได้ง่าย

จัดกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างผู้เชี่ยวชาญและชุมชน

สิ่งที่(ควร)ได้

การดำเนินนโยบาย/แผนงาน/โครงการ/กิจกรรมก่อให้เกิดผลลัพธ์ตามที่คาดการณ์ไว้หรือไม่ และ/หรือส่งผลกระทบอย่างไรต่อสุขภาพของประชาชน

↓

บทสรุปติดตามและประเมินผล

- ปรับปรุง/เพิ่มเติมมาตรการ
- กำหนดมาตรการเยียวยา ชดเชย ฟื้นฟูผลกระทบ
- การรับผิดและบทลงโทษ
- ทบทวน/ยกเลิกนโยบาย/แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม

หมวด ๕

กรอบการวิเคราะห์ในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ

ข้อ ๒๑

กรอบการวิเคราะห์ในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ เป็นรายละเอียดเพิ่มเติมเพื่อขยายความเข้าใจเกี่ยวกับการขั้นตอนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ (Assessing) ในหมวด ๔ ส่วนที่ ๓ ประกอบด้วย

๑ องค์ประกอบสำคัญในการวิเคราะห์ผลกระทบด้านสุขภาพ
๒ เครื่องมือและข้อมูลที่ใช้ในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ
๓ กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบ
๔ กระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูล องค์ความรู้ในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ

ส่วนที่ ๑ องค์ประกอบสำคัญในการวิเคราะห์ผลกระทบด้านสุขภาพ

ข้อ ๒๒

การวิเคราะห์ผลกระทบด้านสุขภาพ ประกอบไปด้วยองค์ประกอบการทำงาน ๒ ด้าน คือ

๑ **การศึกษาข้อมูลขีดความสามารถและศักยภาพการรองรับของพื้นที่/ชุมชน โดยพิจารณาถึงปัจจัยทางสังคมที่กำหนดสุขภาพว่ามีปัจจัยใดบ้างที่มีผลหรืออาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพของพื้นที่/ชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วย**

๑.๑) **ระดับปัจเจกบุคคล** เป็นปัจจัยแวดล้อมที่เกิดจากลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล ซึ่งมีผลต่อการรับสัมผัสมลพิษและสิ่งคุกคามสุขภาพ

ก) *ลักษณะชีวภาพ* เช่น อายุ เพศ พันธุกรรม ความเจ็บป่วย เป็นต้น

ข) *พฤติกรรม* เช่น การออกกำลังกาย การบริโภคอาหาร ดื่มเหล้า สูบบุหรี่ รสนิยม วิถีชีวิต เป็นต้น

๑.๒) **ระดับสภาวะแวดล้อม** เป็นปัจจัยแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และระบบสาธารณสุข ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ย่อมส่งผลกระทบต่อสุขภาวะของประชาชนและชุมชน

ก) *สภาวะแวดล้อมทางกายภาพ และทรัพยากรธรรมชาติ* ได้แก่ ที่อยู่อาศัย การใช้ประโยชน์ที่ดิน ระบบคมนาคมขนส่ง การสื่อสาร และเทคโนโลยี รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรประมง ทรัพยากรป่าไม้ ความหลากหลายทางชีวภาพ ทรัพยากรแร่ธาตุ ทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ และระบบนิเวศ

ข) *สภาวะแวดล้อมทางเศรษฐกิจ* เช่น การประกอบอาชีพ รายได้การจ้างงาน ความเหลื่อมล้ำ เป็นต้น

ค) *สภาวะแวดล้อมทางสังคม* เช่น การศึกษา ครอบครัว สถานะทางสังคม ความสัมพันธ์ของประชาชนและชุมชน ทั้งความสัมพันธ์ภายในชุมชนและภายนอกชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอพยพของประชาชนและแรงงาน การเพิ่ม/ลดพื้นที่สาธารณะของชุมชน (Public Space)

ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม พื้นที่ที่มีความสำคัญและมรดกทางศิลปวัฒนธรรม เช่น ศาสนสถาน สถานที่ที่ประชาชนสักการะบูชา หรือสถานที่ประกอบพิธีกรรมของชุมชนท้องถิ่น พื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณสถานสำคัญ เป็นต้น

ง) *ระบบสาธารณสุข* เช่น ทรัพยากรบุคคล ความพร้อมของภาคสาธารณสุข ทั้งในแง่ของการสร้างเสริม การป้องกัน การรักษาและการฟื้นฟูสุขภาพของประชาชน รวมถึงความพร้อมของข้อมูลสถานะสุขภาพในพื้นที่ การจัดระบบฐานข้อมูลเพื่อติดตามผลกระทบ ขีดความสามารถการสำรวจโรค และการรับมือกับอุบัติภัยและภัยพิบัติที่อาจเกิดขึ้น เป็นต้น

๑.๓) **ระดับทิศทางร่วมของสังคม** เป็นปัจจัยแวดล้อมที่มีผลต่อการกำหนดทิศทางของสังคม เช่น นโยบายสาธารณะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อตกลงร่วม ธรรมนูญ ผังเมือง วิสัยทัศน์ นโยบาย ยุทธศาสตร์ แผนแม่บทแผนพัฒนา โครงการพัฒนา นโยบายท้องถิ่นหรือชุมชน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนมีความเกี่ยวข้อง เชื่อมโยง และส่งผลไปถึงปัจจัยทางสังคมที่กำหนดสุขภาพในระดับปัจเจกบุคคล และระดับสภาวะแวดล้อม

ภาพที่ ๑๒

ปัจจัยทางสังคมที่กำหนดสุขภาพ

(Social Determinant of Health: SDH)

ทั้งนี้ ตัวอย่างเครื่องมือที่สามารถนำมาใช้ในการศึกษาปัจจัยทางสังคมที่กำหนดสุขภาพ ดังที่แสดงไว้ในหมวด ๕ ส่วนที่ ๒

๒ การศึกษาลักษณะหรือรูปแบบกิจกรรมของนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมที่คาดว่าจะเกิดขึ้น และอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพ โดยพิจารณาให้ครอบคลุมตลอดวงจรชีวิตของนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรม ทั้งในระยะก่อน ระหว่าง และหลังดำเนินการ ดังนี้

๒.๑) ทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม เช่น วัตถุดิบ งบประมาณ บุคลากร กฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดเป็นผลลัพธ์ หรือบรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้

๒.๒) กิจกรรมที่เกิดขึ้นในระหว่างการดำเนินนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม เพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้

๒.๓) ผลลัพธ์หรือผลิตภัณฑ์จากการดำเนินนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรม แบ่งเป็น ๒ กรณี คือ

ก) กรณีนโยบาย แผนงาน ประกอบด้วย

- ผลลัพธ์ที่เป็นเป้าหมายที่กำหนดไว้ ผลลัพธ์หรือสิ่งที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของการดำเนินนโยบาย แผนงานโครงการหรือกิจกรรม
- ผลลัพธ์ที่เป็นผลพลอยได้ เป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินนโยบายแผนงาน โครงการหรือกิจกรรม ซึ่งอยู่นอกเหนือจากเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยผลลัพธ์ที่ได้ส่วนนี้ อาจเป็นได้ทั้งผลลัพธ์ในเชิงบวก และผลลัพธ์ในเชิงลบ

ข) กรณีโครงการหรือกิจกรรม ประกอบด้วย

- ผลิตภัณฑ์ที่เป็นเป้าหมายของการดำเนินโครงการหรือกิจกรรม
- ของเสียจากกระบวนการผลิตของโครงการหรือกิจกรรม เช่น กากของเสีย มลพิษทางน้ำ มลพิษทางอากาศ ฯลฯ

๒.๔) การบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดเป็นนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม ตลอดจน การบริหารจัดการและการดำเนินงานเพื่อให้เกิดเป็นผลลัพธ์หรือเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ในนโยบายแผนงาน โครงการหรือกิจกรรม ซึ่งอาจรวมถึงการบริหารจัดการหน่วยงาน องค์กร บุคลากรที่เข้ามาเกี่ยวข้องในการดำเนินงาน

๒.๕) ขีดความสามารถของหน่วยงานหรือบุคลากรในการดำเนินตามนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม รวมถึงศักยภาพ ความสามารถของหน่วยงานหรือบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานเพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ในนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมการพิจารณาผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นต่อสุขภาพ โดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในองค์ประกอบที่ ๑ และ ๒ มาพิจารณาร่วมกันว่า กิจกรรมต่างๆ ของนโยบายแผนงาน โครงการ จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อปัจจัยทางสังคมที่กำหนดสุขภาพและหรือสุขภาพของพื้นที่ ชุมชนอย่างไรบ้าง ทั้งในทางบวกและลบ รวมถึงผลกระทบในกรณีฉุกเฉิน เฉียบพลัน ผลกระทบในระยะยาว ทั้งในแง่ผลกระทบสะสม และผลกระทบที่ไม่สามารถฟื้นคืนได้

ส่วนที่ ๒ เครื่องมือและข้อมูล ที่ใช้ในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ

ข้อ ๒๓

เครื่องมือและชุดข้อมูลของนักวิชาการ นักวิทยาศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญ และชุมชนที่ควรนำมาใช้ในการศึกษาและประเมินผลกระทบที่มีต่อปัจจัยทางสังคมที่กำหนดสุขภาพ อาทิเช่น เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบบจำลองผลกระทบ กฎหมาย/ข้อกำหนดด้านผังเมือง ข้อกำหนดหรือข้อบัญญัติท้องถิ่น แผนที่เดินดิน/แผนที่ชุมชน ข้อมูลการประกอบอาชีพของชุมชน ฯลฯ ดังแสดงในภาพที่ ๑๓

ภาพที่ ๑๓

เครื่องมือและข้อมูลที่ใช้ในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ

ศึกษาความคุ้มค่าด้านเศรษฐกิจ/สิ่งแวดล้อม/สุขภาพ และ Life cycle Assessment

เครื่องมือและข้อมูลวิชาการ/วิทยาศาสตร์	ปัจจัยกำหนดสุขภาพ	เครื่องมือและข้อมูลชุมชน
• ฐานข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม • เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง • แบบจำลองผลกระทบ	 ทรัพยากรธรรมชาติ	• ตัวชี้วัดนิเวศวิทยาท้องถิ่น
• ฐานข้อมูลด้านเศรษฐกิจ/สังคม • แบบสอบถามด้านเศรษฐกิจ/สังคม	 สังคม/วัฒนธรรม	• แผนที่เดินดิน/แผนที่ชุมชน • ผังชุมชน/ตำบล
	 เศรษฐกิจ	• ข้อมูลการประกอบอาชีพของชุมชน
• กฎหมาย/ข้อกำหนดด้านผังเมือง • กฎหมาย/ข้อกำหนดการใช้พื้นที่อนุรักษ์ เช่น พื้นที่ชุ่มน้ำ พื้นที่อุทยาน พื้นที่มรดกโลก	 กฎระเบียบ/ข้อตกลงร่วม	• ข้อกำหนด/บัญญัติท้องถิ่น • ธรรมนูญสุขภาพ
• แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	 ทิศทางการพัฒนา	• ยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่น/ชุมชน • แผนพัฒนาท้องถิ่น/ชุมชน เช่น แผนพัฒนาตำบล/เทศบาล
• ฐานข้อมูลด้านสุขภาพ • แบบจำลองผลกระทบ • การประเมินความเสี่ยง • ระบาดวิทยา • การประเมินสถานการณ์ของผลกระทบสุขภาพจิต	 สุขภาพ	• แผนที่เดินดิน/ระบาดวิทยาภาคประชาชน
	 ระบบบริการสุขภาพ	• แผนที่เดินดิน

ส่วนที่ ๓ กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบ

ข้อ ๒๔

การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพต้องพิจารณาถึงผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนในกลุ่มต่างๆ เนื่องจากประชากรแต่ละกลุ่มมีความอ่อนไหว เปราะบางและขีดความสามารถในการรับมือต่อผลกระทบไม่เท่ากัน อีกทั้งผลกระทบบางลักษณะ มีความเฉพาะเจาะจงหรือมีความรุนแรงเป็นพิเศษต่อประชากรกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นการเฉพาะ ดังนั้น ในการพิจารณาผลกระทบ ควรพิจารณาให้ครอบคลุมถึงกลุ่มผู้ที่อาจได้รับผลกระทบด้านสุขภาพประเภทต่างๆ ดังนี้

๑ กลุ่มคนทั่วไป หมายถึง คนโดยส่วนใหญ่ที่มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ซึ่งการกำหนดค่ามาตรฐานทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพมักจะใช้คนกลุ่มนี้เป็นเกณฑ์

๒ กลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อการรับสัมผัสมลพิษ หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ในภาวะไวต่อการรับสัมผัสมลพิษ หรือร่างกายสามารถตอบสนองต่อมลพิษได้เร็วกว่าคนทั่วไป เช่น ทารก เด็ก ผู้ป่วย หญิงมีครรภ์ ผู้สูงอายุ

๓ กลุ่มที่มีความเปราะบางต่อผลกระทบ หมายถึง กลุ่มคนที่มีความสามารถในการรับมือต่อผลกระทบน้อยกว่าคนทั่วไป หรือเมื่อได้รับผลกระทบแล้วไม่สามารถฟื้นฟู หรือเยียวยากลับมาได้ดังเดิม ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ดังนี้

๓.๑) เชิงกายภาพ เช่น ผู้พิการ ผู้สูงอายุ เป็นต้น

๓.๒) เชิงสังคม วัฒนธรรม เช่น เด็กและเยาวชน กลุ่มพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว กลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น

ภาพที่ ๑๔ กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบ

๓.๓) เชิงเศรษฐกิจ เช่น กลุ่มผู้มีรายได้น้อย กลุ่มผู้ประกอบอาชีพต่างๆ เป็นต้น

๓.๔) เชิงจิตวิญญาณ ปัญญา ซึ่งไม่ได้หมายถึงกลุ่มบุคคลโดยตรง แต่หมายถึงสิ่งที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจหรือทางจิตวิญญาณ เช่น ศาสนสถาน เทวรูป เป็นต้น

ส่วนที่ ๔ กระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูล และองค์ความรู้ในการประเมินผลกระทบ ด้านสุขภาพ เพื่อสร้างการยอมรับร่วมกันในสังคม

ข้อ ๒๕

จุดมุ่งหมายของกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่ประสงค์สร้างการเรียนรู้ร่วมกันของสังคมที่นำไปสู่การหาทางออกร่วมกันในการดำเนินนโยบายแผนงาน โครงการหรือกิจกรรม ทำให้มีหน่วยงานจากหลากหลายภาคส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องกับการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพทั้งทางตรงและทางอ้อมในบทบาทที่แตกต่างกัน อาทิ เจ้าของนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม ผู้ทำการประเมินผลกระทบทั้งด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ หน่วยงานอนุมัติ/อนุญาต และผู้ที่อาจได้รับผลกระทบทั้งทางบวกและลบ ซึ่งแต่ละภาคส่วนที่เกี่ยวข้องอาจมีชุดความรู้และประสบการณ์ที่แตกต่างกันออกไป หลายครั้งจึงเกิดข้อขัดแย้งระหว่าง ชุดข้อมูลและองค์ความรู้ที่ผ่านกระบวนการศึกษาวิจัยโดยใช้เครื่องมือทางวิชาการหรือวิทยาศาสตร์ ซึ่งดำเนินการโดยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน (Technical knowledge) กับชุดข้อมูลและองค์ความรู้ที่ยึดโยงสัมพันธ์กับบริบทหรือเงื่อนไขของชุมชน (Situated knowledge) ซึ่งอาจดำเนินการโดยชุมชน และหรือนักวิชาการ นักปฏิบัติการ

เพื่อให้กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพเป็นกระบวนการที่นำไปสู่การหาทางออกร่วมกันของคนในสังคมอย่างแท้จริง ดังนั้นในการศึกษาและประเมินกระทบด้านสุขภาพไม่ว่าจะเป็นระดับนโยบาย

แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม ควรใช้เครื่องมือและชุดข้อมูลทั้งจากนักวิชาการ นักวิทยาศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญ และชุมชน ในการหาคำตอบร่วมกันว่า การดำเนินนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพ และหรือปัจจัยทางสังคมที่กำหนดสุขภาพของชุมชนอย่างไรบ้าง อีกทั้งควรสนับสนุนและเปิดพื้นที่ให้ชุดข้อมูลและองค์ความรู้ทั้งจากผู้เชี่ยวชาญและชุมชนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนกัน

ภาพที่ ๑๕
กระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูล และองค์ความรู้
ในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ

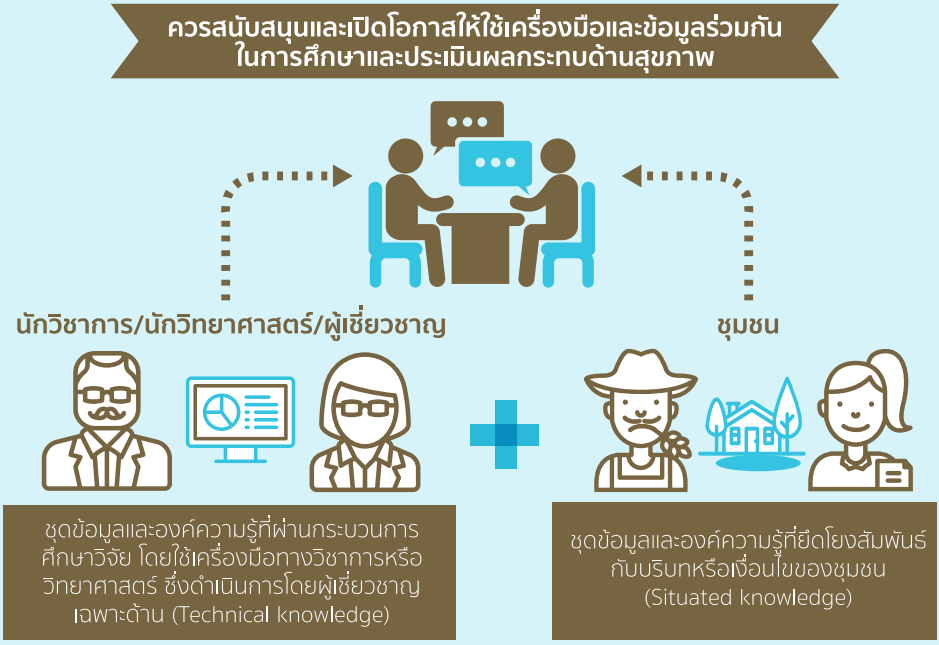

ข้อ ๒๖

กระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูล และองค์ความรู้ระหว่างนักวิชาการ นักวิทยาศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญ และชุมชน สามารถทำได้ ๒ รูปแบบ คือ

๑ นักวิชาการ นักวิทยาศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญ และชุมชนทำการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพร่วมกันตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ทั้งนี้ ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพในระดับนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมดำเนินการตามรูปแบบนี้ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดข้อขัดแย้งในระหว่างและหลังการดำเนินการ

๒ นักวิชาการ นักวิทยาศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญ และชุมชน ดำเนินการศึกษาและประเมินผลกระทบด้านสุขภาพภายใต้เครื่องมือ ข้อมูล และองค์ความรู้ที่ตนเองมีอยู่ แล้วนำข้อมูลและองค์ความรู้ต่างๆ ไปหารือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในขั้นตอนต่างๆ ของการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ เช่น

ก) การกำหนดขอบเขตการศึกษาโดยสาธารณะ (Public Scoping)

ข) การสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ (Assessing)

ค) การทบทวนร่างรายงานฯ โดยสาธารณะ (Public Review)

ง) การติดตามและประเมินผลโดยสาธารณะ (Public Monitoring and Evaluation)

ภาพที่ ๑๖
รูปแบบกระบวนการแลกเปลี่ยนข้อมูลและองค์ความรู้
ในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ

กระบวนการ/พื้นที่แลกเปลี่ยนข้อมูลและองค์ความรู้

รูปแบบที่ ๑

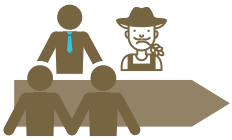

นักวิชาการ นักวิทยาศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญ และชุมชน ดำเนินการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพร่วมกัน ตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการ

รูปแบบที่ ๒

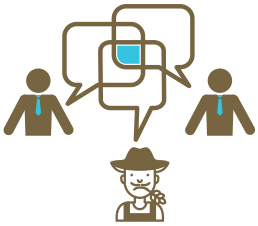

แต่ละฝ่ายดำเนินการศึกษา แล้วนำข้อมูลและองค์ความรู้ต่างๆ ไปหารือ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในแต่ละขั้นตอนของการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ เช่น

๑) ขั้นตอนกำหนดขอบเขตการศึกษาโดยสาธารณะ (Public Scoping)
๒) ขั้นตอนระหว่างการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ
๓) ขั้นตอนการทบทวนร่างรายงานฯ โดยสาธารณะ (Public Review)
๔) ขั้นตอนการติดตามและประเมินผลโดยสาธารณะ (Public Monitoring and Evaluation)

หมวด ๖

การติดตามและประเมินผล ในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ

ข้อ ๒๗

การติดตามและประเมินผลหลังจากที่ได้ดำเนินนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมไปแล้ว จำเป็นต้องทำอย่างต่อเนื่องในระยะเวลาที่ยาวนาน โดยการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งเจ้าของนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม ประชาชน ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิชาการ นักวิทยาศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญ และหน่วยงานราชการต่างๆ

ข้อ ๒๘

แนวทางในการติดตามและประเมินผลในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ แบ่งออกเป็น ๒ กรณี

๑ นโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม ที่ยังไม่มีข้อกำหนดที่ชัดเจนเกี่ยวกับแนวทางการติดตามและประเมินผล มีแนวทางการดำเนินงานดังนี้

๑.๑) ประเด็นก่อนการติดตามและประเมินผล

ก) คณะกรรมการกำกับทิศทางการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ

- กำหนดแนวทางให้ชัดเจน โดยเน้นการมีส่วนร่วมทั้งหน่วยงานเชิงนโยบายหรือแผนงาน หน่วยงานเจ้าของนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม ภาควิชาการ ชุมชน และภาคส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ข) การกำหนดขอบเขตพื้นที่และประเด็นในการติดตามและประเมินผล

- กำหนดแนวทางให้ชัดเจนโดยเน้นการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งขอบเขตพื้นที่และประเด็นต่างๆ สำหรับการติดตามและประเมินผล

ค) การดำเนินการตามนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมที่กำหนดไว้

- วางแผนดำเนินการติดตามและประเมินผลตั้งแต่ระดับนโยบายและแผนงานว่ามีหน่วยงานใด ได้ดำเนินการอะไรแล้วบ้าง ไปจนถึงการดำเนินการจริงของแต่ละโครงการหรือกิจกรรมว่าเป็นไปตามที่กำหนดไว้หรือไม่ อย่างไร

ง) การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของพื้นที่โดยรอบหรือพื้นที่อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

- วางแผนดำเนินการติดตามและประเมินผลการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่โดยรอบหรือพื้นที่ซึ่งกำหนดไว้ตามนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม รวมทั้งพื้นที่อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกิดผลกระทบและความเสี่ยงจากนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม

จ) ระบบจัดการและสั่งการตามนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม

- วางแผนดำเนิน การติดตามและประเมินผลถึง การเปลี่ยนแปลง ในระบบจัดการและสั่งการว่า มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหรือไม่ อย่างไร ทั้งในระดับนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม

ฉ) การเพิ่มศักยภาพของชุมชนที่อาจได้รับผลกระทบ หน่วยงาน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการติดตามและประเมินผล

- หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ภาคประชาสังคม รวมทั้งภาควิชาการ ควรวางแผนดำเนินการเสริมสร้างศักยภาพกระบวนการติดตามและประเมินผล ให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่อาจได้รับผลกระทบจากนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม เช่น การเก็บข้อมูลตามหลักวิชาการ การอ่านรายงานผลการติดตามและประเมินผล การรับผิดชอบแก้ไข เยียวยา ชดเชย และฟื้นฟู หรือทางเลือกอื่นๆ ในเชิงนโยบาย เป็นต้น
- ดำเนินการเชื่อมโยงกับหน่วยงานและกลไกที่มีอยู่ในพื้นที่ ให้มีประสิทธิภาพดีขึ้น เช่น ตำรวจสิ่งแวดล้อม สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด สภาที่ปรึกษาจังหวัด สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคเอกชน เป็นต้น
- ปรับปรุงกระบวนการจัดเก็บข้อมูลและการจัดระบบข้อมูล ให้ชุมชนและภาคส่วนต่างๆ สามารถเข้าถึงข้อมูลและนำไปใช้ประโยชน์ได้ อันเป็นการพัฒนาศักยภาพของทุกภาคส่วนในการติดตามและประเมินผล โดยเฉพาะการป้องกันและจัดการปัญหาผลกระทบในระยะยาว

๑.๒) ประเด็นในการติดตามและประเมินผล

ก) ข้อมูลที่ต้องใช้ รวมทั้งเครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูล
- กำหนดแนวทางให้สอดคล้องกับความเสี่ยงต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม
- ให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับประชาชนกลุ่มอ่อนไหว ได้แก่ เด็ก สตรีมีครรภ์ ผู้พิการ ผู้สูงอายุ และผู้ที่เจ็บป่วยอยู่แล้ว โดยเฉพาะโรคเรื้อรังที่เกี่ยวข้องกับความเสี่ยงของนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม
- ดำเนินการโดยใช้ชุดข้อมูลและองค์ความรู้ ทั้งจากการศึกษาวิจัย โดยใช้เครื่องมือทางวิชาการหรือวิทยาศาสตร์ ซึ่งดำเนินการโดยนักวิชาการ นักวิทยาศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญ และชุดข้อมูลและองค์ความรู้ที่ยึดโยงสัมพันธ์กับบริบทและเงื่อนไขของชุมชนตามกรอบและแนวทางความร่วมมือในการวิเคราะห์ผลกระทบด้านสุขภาพในหมวด ๕ ส่วนที่ ๒

ข) เกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินปัญหาผลกระทบ ดำเนินการโดยใช้ทั้งเกณฑ์ค่ามาตรฐานตามกฎหมาย หรือจากแหล่งต่างๆ ที่ใช้อ้างอิงได้ และเกณฑ์อื่นๆ ในการชี้วัดและประเมินถึงปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้น

ค) ปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งสาเหตุและแนวทางการแก้ไขและป้องกัน กำหนดแนวทางการวิเคราะห์ให้ชัดเจนถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น ทั้งในด้านบวกและลบ ผลกระทบในระยะสั้น ระยะปานกลาง และระยะยาว รวมทั้งการวิเคราะห์ถึงสาเหตุและแนวทางการแก้ไขและป้องกัน ไม่ใช่เพียงการรายงานผลหรือการสรุปผลการติดตามและประเมินผลเท่านั้น

ง) การทบทวนสมมติฐานในการคิด ออกแบบ และเลือกแนวทางของนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม ควรดำเนินการตรวจสอบและประเมินผลเปรียบเทียบกับสมมติฐานเดิมในการเลือกแนวทางและการออกแบบนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม

๑.๓) ประเด็นภายหลังจากการติดตามตรวจสอบและประเมินผล

ก) การเปิดเผยรายงานการติดตามและประเมินผล

- กำหนดแนวทางการเปิดเผย (ร่าง) รายงานการติดตามและประเมินผลการดำเนินการตามนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม เพื่อให้ภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้ตรวจสอบและแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม ก่อนจัดทำรายงานการติดตามและประเมินผลฉบับสมบูรณ์
- กำหนดแนวทางการเปิดเผยรายงานการติดตามและประเมินผลต่อสาธารณะ และเอื้อให้ชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่อาจได้รับผลกระทบโดยตรง สามารถเข้าถึงรายงานได้โดยง่าย

ข) การแก้ไข เยียวยา ชดเชยและฟื้นฟูปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้น

- กำหนดแนวทางการจัดตั้งระบบ กลไก และกองทุนที่สามารถรับผิดชอบแก้ไข เยียวยา ชดเชย และฟื้นฟูปัญหาผลกระทบได้อย่างมีประสิทธิภาพและทันท่วงที
- กำหนดแนวทางให้นโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมวางเงินประกัน เช่น ในลักษณะของ Performance bond หรือการซื้อประกันภัย เป็นต้น เมื่อเกิดปัญหาผลกระทบต่อชุมชน สามารถนำเงินจำนวนนี้ไปใช้แก้ไข เยียวยา ชดเชย ฟื้นฟูในเบื้องต้นได้ทันที แต่หากภาระรับผิดชอบมากขึ้น ทางเจ้าของนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม ก็ต้องรับผิดชอบเพิ่มเติมจนครบถ้วนด้วย

ค) มาตรการความรับผิดและบทลงโทษ

- ควรเพิ่มมาตรการความรับผิดที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าในปัจจุบัน สำหรับบริษัทหรือหน่วยงานที่ศึกษาและจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ หรือรายงานการติดตามและประเมินผล ในกรณีที่รายงานฯ เป็นเท็จ
- วางแผนดำเนินการกำหนดบทลงโทษสำหรับเจ้าของนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม ในกรณีที่ไม่ดำเนินการตามมาตรการป้องกันและลดผลกระทบอย่างครบถ้วนและเคร่งครัด

ง) บทสรุปของการติดตามตรวจสอบและประเมินผล

- กำหนดแนวทางให้มีข้อสรุปจากการติดตามและประเมินผลที่นำไปสู่การปรับปรุงหรือปรับเปลี่ยนการดำเนินนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม ซึ่งอาจจะเป็นการปรับปรุงแก้ไขแนวทางการดำเนินการ หรือการปรับปรุงเพิ่มเติมแนวทางการป้องกันและลดผลกระทบ หรือการตัดสินใจทบทวนหรือยกเลิกนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมดังกล่าว
- ข้อสรุปของการติดตามและประเมินผล ต้องนำไปสู่การปรับปรุงหรือพัฒนาขั้นตอนต่างๆ ในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ให้มีความถูกต้องและมีประสิทธิภาพในการป้องกันผลกระทบทางลบ การเพิ่มผลกระทบทางบวก และการผลักดันนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพให้ดียิ่งขึ้น

๒ นโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม กรณีที่ต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและที่อาจส่งผลกระทบอย่างรุนแรงทั้งทางคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ ซึ่งมีข้อกำหนดให้ส่งรายงานการติดตามผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมหรือรายงานการติดตามผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ที่ตรวจสอบทุก ๖ เดือน ให้กับสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) หน่วยงานอนุมัติอนุญาตและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๒.๑) ประเด็นก่อนการติดตามและประเมินผล

ก) คณะกรรมการกำกับทิศทางการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ

- กำหนดแนวทางให้เจ้าของนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม ว่าจ้างหน่วยงาน Third Party ในการจัดทำรายงานติดตามและประเมินผล
- ชุมชน สถาบันการศึกษา และภาคส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอาจร่วมกันพิจารณาดำเนินการล่วงหน้าโดยไม่ต้องรอกรอบเวลา ๖ เดือนในการจัดทำรายงานติดตามและประเมินผลแต่ละครั้ง

ข) การกำหนดขอบเขตพื้นที่และประเด็นในการติดตามและประเมินผล

- กำหนดขอบเขตพื้นที่โครงการและประเด็นในการติดตามและประเมินผลตามที่กำหนดไว้ในรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมหรือทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (EIA/EHIA)

ค) การดำเนินการตามนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมที่กำหนดไว้

- วางแผนดำเนินการติดตามและประเมินผลให้ชัดเจนถึงการดำเนินงานจริง ว่าเป็นไปตามแผนการดำเนินงานที่กำหนด

ไว้หรือไม่ รวมทั้งการดำเนินงานจริงของมาตรการป้องกันและลดผลกระทบทุกมาตรการ

ง) การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของพื้นที่โดยรอบหรือพื้นที่อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

- วางแผนดำเนินการติดตามและประเมินผลถึงการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่โดยรอบของนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม รวมทั้งพื้นที่อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกิดผลกระทบและความเสี่ยงจากการดำเนินงาน

จ) ระบบจัดการและสั่งการตามนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม

- วางแผนดำเนินการติดตามและประเมินผลถึงการเปลี่ยนแปลงในระบบจัดการและสั่งการว่า มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหรือไม่ อย่างไร ทั้งการจัดการและสั่งการในระดับนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม

ฉ) การพัฒนาศักยภาพของชุมชนที่อาจได้รับผลกระทบ หน่วยงานและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการติดตามตรวจสอบ

- หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ภาคประชาสังคม รวมทั้งภาควิชาการควรร่วมกันวางแผนดำเนินการเสริมสร้างศักยภาพเกี่ยวกับกระบวนการติดตามและประเมินผล ให้กับชุมชนที่อาจได้รับผลกระทบ เช่น การเก็บข้อมูลตามหลักวิชาการโดยชุมชน การอ่านรายงานติดตามและประเมินผล การรับผิดชอบแก้ไข เยียวยา ชดเชย และฟื้นฟู เป็นต้น
- ดำเนินการเชื่อมโยงและสนับสนุนหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย ให้สามารถอ่านรายงานติดตามและประเมินผลและตัดสินใจดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพและทัน

กับสถานการณ์ปัญหาผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นแล้ว

- ดำเนินการเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่มีอยู่แล้วให้มีประสิทธิภาพดีขึ้น เช่น ตำรวจสิ่งแวดล้อม สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด สภาที่ปรึกษาจังหวัด สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคเอกชน เป็นต้น
- วางแผนดำเนินการปรับปรุงกระบวนการจัดเก็บข้อมูลและการจัดระบบข้อมูล ให้ชุมชนและภาคส่วนต่างๆ สามารถเข้าถึงข้อมูลและนำไปใช้ประโยชน์ได้ อันเป็นการพัฒนาศักยภาพของทุกภาคส่วนในการติดตามตรวจสอบ โดยเฉพาะการป้องกันและจัดการปัญหาผลกระทบในระยะยาว

๒.๒) ประเด็นในการติดตามและประเมินผล

ก) ข้อมูลที่ต้องใช้ รวมทั้งเครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

- กำหนดแนวทางให้สอดคล้องกับความเสี่ยงต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นจากนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม
- ให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับประชาชนกลุ่มอ่อนไหว ได้แก่ เด็ก สตรีมีครรภ์ ผู้พิการ ผู้สูงอายุ และผู้ที่เจ็บป่วยอยู่แล้ว โดยเฉพาะโรคเรื้อรังที่เกี่ยวข้องกับความเสี่ยงของนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม
- ดำเนินการโดยใช้ชุดข้อมูลและองค์ความรู้จากการศึกษาวิจัยโดยใช้เครื่องมือทางวิชาการหรือวิทยาศาสตร์ ซึ่งดำเนินการโดยนักวิชาการ นักวิทยาศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญ และชุดข้อมูลและองค์ความรู้ที่ยึดโยงสัมพันธ์กับบริบทและเงื่อนไขของ

ชุมชนตามกรอบและแนวทางความร่วมมือในการวิเคราะห์ผลกระทบด้านสุขภาพในหมวดที่ ๕ ส่วนที่ ๒

ข) เกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินปัญหาผลกระทบ

- ดำเนินการโดยใช้ทั้งเกณฑ์ค่ามาตรฐานตามกฎหมาย หรือจากแหล่งต่างๆ ที่ใช้อ้างอิงได้ และเกณฑ์อื่นๆ ในการชี้วัดและประเมินถึงปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้น

ค) ปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งสาเหตุและแนวทางการแก้ไขและป้องกัน

- กำหนดแนวทางการวิเคราะห์ให้ชัดเจนถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งในด้านบวกและลบ ผลกระทบในระยะสั้น ระยะปานกลางและระยะยาว รวมทั้งการวิเคราะห์ถึงสาเหตุและแนวทางการแก้ไขและป้องกัน ไม่ใช่เพียงการรายงานผลหรือการสรุปผลการติดตามและประเมินผลเท่านั้น

ง) การทบทวนสมมติฐานในการคิดออกแบบและเลือกแนวทางของนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม

- วางแผนการติดตามและประเมินผลเปรียบเทียบกับสมมติฐานเดิมในการเลือกแนวทางและการออกแบบนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม

๒.๓) ประเด็นภายหลังจากการติดตามและประเมินผล

ก) การเปิดเผยรายงานการติดตามและประเมินผล

- กำหนดแนวทางการเปิดเผยร่างรายงานการติดตามและประเมินผล เพื่อให้ชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ตรวจสอบเพิ่มเติม และแสดงความคิดเห็นก่อนจัดทำรายงานการติดตามและประเมินผลฉบับสมบูรณ์

- กำหนดแนวทางการเปิดเผยรายงานการติดตามและประเมินผลต่อสาธารณะ และเอื้อให้ชุมชนที่อาจได้รับผลกระทบสามารถเข้าถึงรายงานได้โดยง่าย

ข) การแก้ไข เยียวยา ชดเชย และฟื้นฟูปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้น

- กำหนดแนวทางการจัดตั้งระบบ กลไก และกองทุนที่สามารถรับผิดชอบแก้ไข เยียวยา ชดเชย และฟื้นฟูปัญหาผลกระทบได้อย่างมีประสิทธิภาพและทันท่วงที
- ควรกำหนดแนวทางให้โครงการวางเงินประกัน เช่น ในลักษณะของ Performance bond หรือการซื้อประกันภัย เป็นต้น เมื่อเกิดปัญหาผลกระทบต่อชุมชน สามารถนำเงินจำนวนนี้ไปใช้แก้ไข เยียวยา ชดเชย ฟื้นฟูในเบื้องต้นได้ทันที แต่หากภาระรับผิดชอบมากขึ้น ทางเจ้าของนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม ก็ต้องรับผิดชอบเพิ่มเติมจนครบถ้วนด้วย

ค) มาตรการความรับผิดและบทลงโทษ

- วางแผนดำเนินการเพิ่มมาตรการความรับผิดที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าในปัจจุบัน สำหรับบริษัทหรือหน่วยงานที่ศึกษาและจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมหรือทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (EIA/EHIA) หรือรายงานการติดตามและประเมินผลในกรณีที่รายงานฯ เป็นเท็จ
- วางแผนดำเนินการกำหนดบทลงโทษสำหรับเจ้าของนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม ในกรณีที่ไม่ดำเนินการตามมาตรการป้องกันและลดผลกระทบอย่างครบถ้วนและเคร่งครัด

ง) บทสรุปของการติดตามตรวจสอบและประเมินผล

- กำหนดแนวทางให้มีข้อสรุปจากการติดตามและประเมินผลที่นำไปสู่การปรับปรุงหรือปรับเปลี่ยนการดำเนินโครงการ ซึ่งอาจจะเป็นการปรับปรุงแก้ไขแนวทางการดำเนินการ หรือการปรับปรุงเพิ่มเติมแนวทางการป้องกันและลดผลกระทบ หรือการตัดสินใจทบทวนหรือยกเลิกโครงการดังกล่าว
- ข้อสรุปของการติดตามและประเมินผล ต้องนำไปสู่การปรับปรุงหรือพัฒนาขั้นตอนต่างๆ ในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ให้มีความถูกต้องและมีประสิทธิภาพในการป้องกันผลกระทบทางลบ การเพิ่มผลกระทบทางบวก และการผลักดันนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพให้ดียิ่งขึ้น

หมวด ๓

กระบวนการสนับสนุนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ

ข้อ ๒๙

เพื่อให้การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพมีโอกาสประสบความสำเร็จได้มาก ควรมีกระบวนการสนับสนุนที่เอื้ออำนวยให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้และศักยภาพของบุคลากรในภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง อย่างน้อย ๖ ด้าน ได้แก่

๑ การจัดระบบฐานข้อมูลรายชื่อของผู้ที่ทำงานด้านการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการเชิญชวนให้เกิดการร่วมคิด ร่วมคุย และนำเสนอนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมที่ควรทำการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ทั้งยังช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถคัดเลือกคณะกรรมการกำกับทิศทางการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่หลากหลายและเหมาะสม ตลอดจนช่วยให้คณะกรรมการกำกับทิศทางฯ ได้เชิญให้นักวิชาการ นักวิทยาศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญ ที่เกี่ยวข้องทั้งในภาควิชาการ ท้องถิ่นและชุมชน มาร่วมในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ รวมทั้งพิจารณาตรวจสอบและทบทวนร่างรายงานการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ เพื่อความครบถ้วนและความสมบูรณ์ในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ

๒ การจัดฝึกอบรมหรือจัดกระบวนการเรียนรู้ด้านการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพให้กับบุคลากรที่เกี่ยวข้องในสาขานโยบายต่างๆ อย่างต่อเนื่องเป็นประจำ เพื่อช่วยให้บุคลากรฝ่ายต่างๆ เข้าใจในแนวคิดของการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพมากขึ้น รวมทั้งการได้รับคำ

แนะนำและแลกเปลี่ยนแนวคิดเกี่ยวกับทางเลือกเชิงนโยบาย ทางเลือกเชิงเทคโนโลยี และทางเลือกในระดับปฏิบัติการที่จะเป็นผลดีต่อสุขภาพ ซึ่งจะยิ่งช่วยให้ทางเลือกที่เป็นผลดีต่อสุขภาพได้ถูกนำไปเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดนโยบายสาธารณะ ตั้งแต่ยังมิได้ประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ

๓ การจัดทำคู่มือการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่จำเพาะเจาะจงในแต่ละประเด็น เช่น คู่มือการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพจากนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมของการคมนาคมขนส่งต่างๆ หรือคู่มือการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพจากนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมการพัฒนาพลังงานรูปแบบต่างๆ ทั้งพลังงานที่ใช้แล้วหมดไป และพลังงานหมุนเวียน หรือคู่มือการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพจากจากนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมด้านการเกษตรและอาหาร หรือคู่มือการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพจากนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมด้านสวัสดิการสังคม เป็นต้น

๔ การทบทวนและเสนอค่ามาตรฐานในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ โดยจัดให้มีกระบวนการทบทวนอย่างเป็นระบบ ร่วมกับนักวิชาการ นักวิทยาศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญ รวมถึงหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อพิจารณาปรับ หรือเพิ่ม หรือลดมาตรฐานผลกระทบด้านสุขภาพ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพสิ่งแวดล้อม ความปลอดภัยทางด้านอาหาร ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางปัจจัยเศรษฐกิจและสังคม และอื่นๆ โดยอาจจะเสนอและคัดเลือกประเด็น และมีการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง โดยไม่จำเป็นต้องผูกกับการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพเป็นรายนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม ซึ่งการนำเสนอค่ามาตรฐานดังกล่าวจะมีส่วนช่วยในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพในกรณีต่างๆ ที่มีความแตกต่างหลากหลายของบริบทได้อีกทางหนึ่งด้วย

๕ การเสริมสร้างศักยภาพของผู้ได้รับผลกระทบที่ยังขาดความพร้อมในการเข้าร่วมดำเนินการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ให้สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๖ การจัดสรรงบประมาณสนับสนุนเพื่อเอื้อให้เกิดกระบวนการสนับสนุนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรจัดตั้งกองทุนหรืองบประมาณสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะการหนุนเสริมผู้ได้รับผลกระทบที่ยังขาดความพร้อมในการดำเนินการ

ภาพที่ ๑๗
กระบวนการสนับสนุนที่เอื้ออำนวยให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้
และศักยภาพบุคลากรด้านการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ

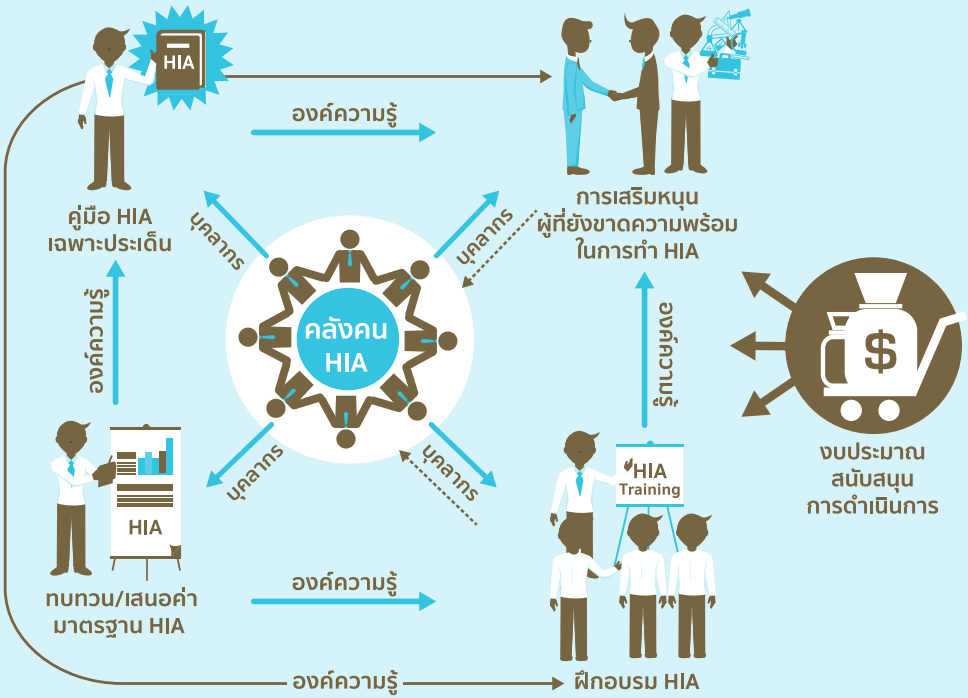

หมวด ๒

บทบาทของกลไกที่เกี่ยวข้องกับการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพภายใต้พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๐

ตามมาตรา ๒๕ (๕) ที่บัญญัติให้ *"คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ"* ที่มีนายกรัฐมนตรีหรือรองนายกรัฐมนตรีที่ได้รับมอบหมายเป็นประธาน และมีองค์ประกอบของคณะกรรมการตามมาตรา ๑๓ แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ นอกจากจะกำหนดให้มีหน้าที่ในการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการติดตามและประเมินผลเกี่ยวกับระบบสุขภาพแห่งชาติและผลกระทบด้านสุขภาพที่เกิดจากนโยบายสาธารณะทั้งระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการแล้ว ยังมีหน้าที่สำคัญที่มีความเกี่ยวข้องกับการส่งเสริม สนับสนุนให้ภาคส่วนต่างๆ ได้นำหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพไปประยุกต์ใช้ เช่น กำหนดให้การจัดทำธรรมนูญว่าด้วยระบบสุขภาพแห่งชาติเพื่อใช้เป็นกรอบและแนวทางในการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์และการดำเนินงานด้านสุขภาพของประเทศ เมื่อคณะรัฐมนตรีพิจารณาให้ความเห็นชอบแล้ว ให้มีผลผูกพันหน่วยงานของรัฐและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องที่จะต้องดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ของตนต่อไป ซึ่งในธรรมนูญสุขภาพฯ ได้กำหนดเนื้อหาในเรื่องการป้องกันและควบคุมโรคและปัจจัยที่คุกคามสุขภาพ ไว้ในหมวด ๔ อีกทั้งการมีหน้าที่ในการให้คำปรึกษาต่อคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับนโยบายและยุทธศาสตร์ด้านสุขภาพ และติดตามผลการดำเนินงานที่ได้เสนอแนะหรือให้คำปรึกษาดังกล่าว พร้อมทั้งเปิดเผยให้สาธารณชนทราบด้วย จึงเป็นกลไกที่สำคัญในการขับเคลื่อนข้อเสนอเชิงนโยบายที่ได้จากการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพในระดับนโยบาย

เพื่อเป็นการกลั่นกรองข้อเสนอเชิงนโยบายก่อนเสนอต่อคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ รวมทั้งการพิจารณาให้การสนับสนุนภาคีเครือข่ายในการดำเนินการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติจึงได้แต่งตั้ง *"คณะกรรมการพัฒนาระบบและกลไกการ*

ประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ" ขึ้น โดยมี *"สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)"* เป็นฝ่ายเลขานุการ คณะกรรมการฯ ชุดนี้ทำหน้าที่ส่งเสริม สนับสนุน พัฒนาทั้งระบบกลไก หลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ การดำเนินการตามหลักเกณฑ์ฯ และดำเนินงานอื่นใดที่มีความเกี่ยวข้อง บนหลักการการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนและสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) นอกจากทำหน้าที่เป็นฝ่ายเลขานุการของคณะกรรมการพัฒนาระบบและกลไกฯ ข้างต้นแล้ว ยังมีหน้าที่ขับเคลื่อนให้ภาคีทุกภาคส่วนได้ทราบและนำหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานเพื่อสร้างสังคมสุขภาวะให้เกิดขึ้นในประเทศไทย โดยดำเนินการ

๑ ประสานหรือประชาสัมพันธ์แก่ภาคีภาคส่วนต่างๆ เพื่อให้ได้ทราบถึงหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพและแนวทางการประยุกต์ใช้ที่สอดประสานไปกับการดำเนินงานของภาคีเครือข่าย

๒ เชิญชวนภาคีภาคส่วนต่างๆ เข้าร่วมในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ในประเด็นนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมที่น่าสนใจในการสร้างเสริมและคุ้มครองสุขภาพของประชาชน ตั้งแต่การริเริ่มกระบวนการ จนถึงขั้นตอนการติดตามตรวจสอบและประเมินผล

๓ เสริมหนุนให้ทุกภาคส่วน โดยเฉพาะภาคส่วนที่มีขีดจำกัดในการประยุกต์ใช้การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ สามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม เป็นธรรม

ภาคผนวก ๑

แนบท้ายประกาศคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่เกิดจากนโยบายสาธารณะ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๕๙

ประเด็นสำคัญในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ

ในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ จำเป็นต้องพิจารณาปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมและสังคมวัฒนธรรม ซึ่งเป็นปัจจัยที่อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพของชุมชน ดังนั้น ในขั้นตอนการกำหนดขอบเขตและแนวทางการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ และในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพในกรณีที่ทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม ผู้ที่ดำเนินการจะต้องพิจารณา วิเคราะห์ และให้ข้อมูลในประเด็นสำคัญ ดังนี้

๑ **การเปลี่ยนแปลงสภาพและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ** ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรที่ดิน ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรประมง ทรัพยากรป่าไม้ ความหลากหลายทางชีวภาพ ทรัพยากรแร่ธาตุ ทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ และระบบนิเวศ

๒ **การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่ออาชีพ การจ้างงาน และสภาพการทำงานในท้องถิ่น** ทั้งทางบวกและทางลบ เช่น ความเสี่ยงและอุบัติเหตุจากการทำงาน การเปลี่ยนแปลงในระบบนิเวศ ทรัพยากร และห่วงโซ่อุปาทานของสินค้าและบริการที่เป็นฐานการดำรงชีวิตหลักของประชาชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในพื้นที่

๓ **การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของประชาชนและชุมชน** ทั้งความสัมพันธ์ภายในชุมชนและภายนอกชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอพยพของประชาชนและแรงงาน การเพิ่ม/ลดพื้นที่สาธารณะของชุมชน (Public Space) และความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม ดังกล่าว

๔ **การเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ที่มีความสำคัญและมรดกทางศิลปวัฒนธรรม** เช่น ศาสนสถาน สถานที่ที่ประชาชนสักการะบูชา หรือสถานที่ประกอบพิธีกรรมของชุมชนท้องถิ่น พื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และโบราณสถานสำคัญ

๕ **ทรัพยากรและความพร้อมของภาคสาธารณสุข** ทั้งในแง่การสร้างเสริมการป้องกัน การรักษา และการฟื้นฟูสุขภาพของประชาชนที่อาจเกี่ยวเนื่องกับโครงการหรือกิจกรรม รวมถึงความพร้อมของข้อมูลสถานะสุขภาพในพื้นที่ก่อนมีการดำเนินการการจัดระบบฐานข้อมูลเพื่อติดตามผลกระทบ ขีดความสามารถการสำรวจโรค และการรับมือกับอุบัติภัยและภัยพิบัติที่อาจเกิดขึ้น

ความเป็นมา

ในการพัฒนาและปรับปรุงประกาศคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ เรื่องหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่เกิดจากนโยบายสาธารณะ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. .... นี้ คณะกรรมการพัฒนาระบบและกลไกการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพได้มีมติมอบหมายให้มูลนิธินโยบายสุขภาวะ (มนส.) เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการพัฒนาและจัดทำ (ร่าง) ประกาศหลักเกณฑ์ฯ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. .... ดังนี้

๑ วันที่ ๑๓-๑๔ กันยายน ๒๕๕๗ จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ *"การออกแบบระบบ กระบวนการ และหลักเกณฑ์การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพเพื่อการขับเคลื่อนสิทธิชุมชนในรัฐธรรมนูญใหม่"* ณ โรงแรมรามาการ์เด้นส์ กรุงเทพฯ เพื่อนำข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่างๆ ไปพัฒนาและปรับปรุงหลักเกณฑ์และแนวทางการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ

๒ วันที่ ๒๖ กันยายน ๒๕๕๗ จัดประชุมรับฟังความคิดเห็นต่อ (ร่าง) หลักเกณฑ์และแนวทางการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ในครั้งที่ ๑ ณ โรงแรมรามาการ์เด้นส์ กรุงเทพฯ

๓ วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๕๗ จัดประชุมรับฟังความคิดเห็นต่อ (ร่าง) หลักเกณฑ์และแนวทางการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ในครั้งที่ ๒ ณ โรงแรมรามาการ์เด้นส์ กรุงเทพฯ

๔ วันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๗ จัดส่ง (ร่าง) หลักเกณฑ์ฯ ให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุมัติอนุญาต บริษัทที่ปรึกษา

ที่ทำงานวิจัยและดำเนินงานด้านการประเมินผลกระทบ คณาจารย์ที่มีการเรียนการสอนในเรื่องการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ เครือข่ายภาคประชาสังคม ภาคีเครือข่ายพันธกิจงานเอชไอเอ และแกนนำภาคีเครือข่ายเอชไอเอชุมชน เพื่อขอรับความคิดเห็น โดยกำหนดสิ้นสุดภายในวันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๕๘

๕ วันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๕๘ จัดห้องย่อยเพื่อรับฟังข้อวิพากษ์ “ผลกระทบของกระบวนการประเมินผลด้านสุขภาพ ในประเด็นรูปแบบและกระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพในประเทศไทย” ในการประชุมวิชาการ การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ พ.ศ. ๒๕๕๗

๖ ทดลองนำ (ร่าง) หลักเกณฑ์และแนวทางการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพไปทดลองปฏิบัติการในพื้นที่จังหวัดปราจีนบุรี

๗ วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๘ จัดประชุมรับฟังความคิดเห็นต่อร่างหลักเกณฑ์ และแนวทางการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ฉบับที่ ๒ (ครั้งที่ ๓) ณ งานสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ ๘ อาคารอิมแพ็คฟอรั่ม เมืองทองธานี

๘ ในช่วงเดือนมกราคม ๒๕๕๙ ได้ศึกษาและวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจาก (ร่าง) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ทุกฉบับของทุกองค์กรในประเด็นที่เกี่ยวข้อง เช่น การไม่ระบุข้อความตามมาตรา ๖๗ วรรคสองเดิม ประเด็นสิทธิชุมชน เป็นต้น เพื่อนำมาปรับปรุง (ร่าง) หลักเกณฑ์และแนวทางการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในทุกกรณีโดยไม่ขึ้นกับการเปลี่ยนแปลงของบทบัญญัติทางกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๙ ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๙ พัฒนา (ร่าง) หลักเกณฑ์และแนวทางการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ให้มีความเป็นทางการในรูปของ (ร่าง) ประกาศคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่เกิดจากนโยบายสาธารณะ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ....

คณะกรรมการพัฒนาระบบและกลไกการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ในการประชุมครั้งที่ ๒/๒๕๕๙ เมื่อวันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๕๙ ได้มีมติเห็นชอบ (ร่าง) ประกาศคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่เกิดจากนโยบายสาธารณะ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. .... ฉบับนี้ และมอบหมายให้สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติในฐานะฝ่ายเลขานุการนำเสนอคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ เพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบและให้ดำเนินการประกาศให้มีผลบังคับใช้ต่อไป

ซึ่งคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ในการประชุมครั้งที่ ๓/๒๕๕๙ เมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๕๙ ได้มีมติเห็นชอบ (ร่าง) ประกาศคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่เกิดจากนโยบายสาธารณะ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. .... ตามที่คณะกรรมการพัฒนาระบบและกลไกการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพเสนอ และให้สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ดำเนินการเพื่อลงประกาศในราชกิจจานุเบกษาให้สาธารณะได้รับทราบต่อไป ทั้งนี้ ให้ใช้ประกาศ คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่เกิดจากนโยบายสาธารณะ พ.ศ. ๒๕๕๒ ต่อไปจนกว่าประกาศฯ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. .... มีผลบังคับใช้

สำนักงานคณะกรรมการ
สุขภาพแห่งชาติ

ชื่อหนังสือ หลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ
ที่เกิดจากนโยบายสาธารณะ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๕๙
พิมพ์ครั้งที่ ๒ กันยายน ๒๕๖๐
จำนวนพิมพ์ ๕,๐๐๐ เล่ม
ISBN ๙๗๘-๖๑๖-๗๖๙๗-๗๐-๓

จัดพิมพ์โดย สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)
ชั้น ๓ อาคารสุขภาพแห่งชาติ ๘๘/๓๙ หมู่ ๔
ถนนติวานนท์ ๑๔ ตำบลตลาดขวัญ อำเภอเมือง
จังหวัดนนทบุรี ๑๑๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๒-๘๓๒-๙๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๘๓๒-๙๐๐๑-๒
www.nationalhealth.or.th

พิมพ์ที่ บริษัทสำนักพิมพ์สุภา จำกัด ๑๑๘ ซอย ๖๘
ถนนจรัญสนิทวงศ์ เขตบางพลัด กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐
โทร. ๐-๒๔๓๕-๘๕๓๐

สำนักงานคณะกรรมการ
สุขภาพแห่งชาติ